

EKONOMICKÁ UNIVERZITA V BRATISLAVE
FAKULTA MEDZINÁRODNÝCH VZŤAHOV

Evidenčné číslo: 105004/I/2017/1220360414

OBCHOD S GENETICKY MODIFIKOVANÝMI
ORGANIZMAMI VO VZŤAHU K PRAVIDLÁM WTO

Diplomová práca

2017

Silvia Švejdová

EKONOMICKÁ UNIVERZITA V BRATISLAVE
FAKULTA MEDZINÁRODNÝCH VZŤAHOV

OBCHOD S GENETICKY MODIFIKOVANÝMI
ORGANIZMAMI VO VZŤAHU K PRAVIDLÁM WTO

Diplomová práca

Študijný program: Hospodárska diplomacia

Študijný odbor: Medzinárodné ekonomické vzťahy

Školiace pracovisko: Katedra medzinárodného práva

Vedúci záverečnej práce: doc. JUDr. Ing. Katarína Brocková, LL.M PhD.

Bratislava 2017

Silvia Švejdomá

Čestné vyhlásenie

Čestne vyhlasujem, že záverečnú prácu som vypracovala samostatne a že som uviedla všetku použitú literatúru.

Dátum:

.....
(podpis študenta)

Pod'akovanie

Touto cestou vedúcej záverečnej práce, doc. JUDr. Ing. Kataríne Brockovej, LL.M PhD., za cenné rady a pripomienky, ktorými ma usmerňovala pri vypracovávaní tejto diplomovej práce. Špeciálne by som chcela poďakovať za ochotu konzultovať prácu zo zahraničia a veľmi ústretový osobný prístup.

ABSTRAKT

ŠVEJDOVÁ, Silvia:

Obchod s geneticky modifikovanými organizmami vo vzťahu k pravidlám WTO.
–Ekonomická univerzita v Bratislave. Fakulta medzinárodných vzťahov; Katedra medzinárodného práva. – doc. JUDr. Ing. Katarína Brocková, LL.M PhD.– Bratislava: FMV EU, 2017, s. 65

Cieľom diplomovej práce je zhodnotenie súčasného stavu právnej úpravy obchodu s geneticky modifikovanými organizmami v Európskej únii a jeho súlad s pravidlami WTO, ako aj možný dopad možnosti uplatnenia opt-out výnimky jednotlivými členskými štátmi EÚ. Práca je rozdelená do troch kapitol. Prvá kapitola je venovaná charakteristike a vývoju geneticky modifikovaných organizmov a ich rozšíreniu vo vybraných krajinách. V druhej kapitole je popísaná používaná metodika, ciele práce a jej limity. Tretia kapitola nesie názov Výsledky práce a je venovaná postojom dvoch hlavných aktérov v oblasti obchodu s geneticky modifikovanými organizmami – USA a EÚ. Analyzujeme ich spor z roku 2003 a súlad súčasnej právnej úpravy obchodu s GMO v EÚ s pravidlami WTO. Ďalej skúmame súlad národných zákazov pestovania GMO prostredníctvom tzv. „opt-out“ možnosti s pravidlami WTO. V práci kladieme špeciálny dôraz na postoj Nemecka k danej problematike.

Kľúčové slová: geneticky modifikované organizmy, Svetová obchodná organizácia, opt-out, legislatíva

ABSTRACT

ŠVEJDOVÁ, Silvia:

Trade with genetically modified organisms regarding the WTO rules.

–The University of Economics in Bratislava. The Faculty of International Relations;
Department of International Law. doc. JUDr. Ing. Katarína Brocková, LL.M PhD.–
Bratislava: FMV EU, 2017, p. 65

The aim of this diploma thesis is to evaluate the current status of the regulation of trade with genetically modified organisms in the European Union and its compliance with WTO rules, as well as the possible impact of the possibility of opt-out measure by individual EU member states. The first chapter is dedicated to the characteristics and development of GMOs and their spreading in chosen countries. In the second chapter, we describe the used methodology, aims and limits of this thesis. The third chapter is names The results of the thesis and it is dedicated to the position of the two main actors of the trade with GMO – The US and EU. We analyze the dispute from year 2003 and the accordance of the current legal regulations of the trade with GMOs in EU with the WTO rules. Further we analyze the accordance of the prohibition of GMO cultivating on the national level using the „opt-out“ measure with the WTO rules. In this thesis, we put emphasis on the position of Germany to this topic.

Key words: genetically modified organisms, World Trade Organization, opt-out, legislative

Obsah

Zoznam použitých skratiek.....	8
Úvod	9
1 Súčasný stav riešenia problematiky doma a v zahraničí.....	10
1.1 Definícia a história GMO.....	10
1.1.1 Využitie genetickej manipulácie	13
1.2 Základné pravidlá WTO.....	15
1.3 Postoj vybraných štátov	16
1.3.1 Francúzsko.....	16
1.3.2 Čína.....	17
1.3.3 Španielsko.....	18
1.3.4 Slovensko	18
1.4 Súčasná regulácia v EÚ.....	20
1.4.1 Opt-out výnimka.....	21
2 Ciele, metodika a limity práce	23
3 Výsledky práce	24
3.1 Postoj EÚ a USA.....	24
3.1.1 Fázy kontroverzie	26
3.1.2 Príčiny rozdielneho prístupu.....	30
3.1.3 Deklarácia piatich	31
3.2 WTO spor.....	32
3.3 Súlad úpravy GMO v EÚ s pravidlami WTO.....	38
3.4 Opt-out	39
3.4.1 Súlad národných zákazov a obmedzení pestovania GM plodín s predpismi WTO 40	
a) Všeobecná dohoda o clách a obchode	44
b) Dohoda o sanitárnych a fytosanitárnych opatreniach (SPS dohoda)	46
c) Dohoda o technických prekážkach obchodu (TBT dohoda)	47
3.4.2 Súlad úpravy GMO v EÚ s pravidlami WTO v súvislosti s budúcimi spormi ...	49
3.5 Nemecko	50
3.5.1 Označovanie produktov bez genetickej modifikácie.....	51
3.5.2 Legislatíva týkajúca sa GMO	53
a) Postoj frakcie Bündnis 90 / DIE GRÜNEN	54
b) Návrh novely zákona o GMO	55
c) Pozícia frakcie Soziale Partei Deutschlands (SPD)	56
Záver	59
Bibliografia	61

Zoznam použitých skratiek

EFSA Európsky úrad pre bezpečnosť potravín

EK Európska komisia

EÚ Európska únia

GATT Dohoda o clách a obchode

GM geneticky modifikovaný

GMO geneticky modifikované organizmy

SPS Dohoda o sanitárnych a fytosanitárnych opatreniach

TBT Dohoda o technických prekážkach obchodu

WTO Svetová obchodná organizácia

ZFEÚ Zmluva o fungovaní Európskej únie

Úvod

Vďaka vedeckému pokroku ľudstvo dokázalo mnoho vecí, ktoré by boli pred sto rokmi ešte nepredstaviteľné. Jednou z nich je aj výroba geneticky modifikovaných organizmov. Téma geneticky modifikované organizmy sa stretáva s rôznymi protichodnými ohlasmi – zatiaľ čo niektorí v nich vidia záchranu ľudstva, iní vravia, že v tomto prípade človek s pokusmi zašiel príliš ďaleko a vývin nových organizmov by mal prebiehať v prírode, nie v laboratóriu.

Dôsledkom tejto kontroverzie je množstvo štúdií a pokusov vykonávaných zástancami oboch strán, poukazujúcich na protichodné závery. Podobne ako názor verejnosti, aj postoj jednotlivých štátov k tejto problematike sa zásadne líši. V hre sú ako zástupcovia štátov, tak aj predstavitelia koncernov vyrábajúcich GMO.

Neľahkou úlohou v tejto rozporuplnej situácii je regulácia obchodu s GMO. Zatiaľ čo na jednej strane stoja producenti GMO, zastúpení najmä USA, žiadajúci o rovnaký prístup ku GM produktom ako ku konvenčným produktom, na strane druhej stoja odporcovia GMO, zastúpení najmä EÚ, ktorí žiadajú o odlišnú reguláciu GM produktov a konvenčných produktov. Orgánom kompetentným na vyriešenie týchto nezhôd je Svetová obchodná organizácia.

V tejto práci rozoberáme argumentáciu krajín obchodujúcich s GMO, a súlad ich právnej úpravy s pravidlami WTO. Na príklade jednotlivých štátov ilustrujeme ich pozíciu v tejto „hre“ zo súčasného hľadiska, ako aj ich postupný vývoj od čias predstavenia GMO na trh.

Časť práce venujeme možnosti členských štátov EÚ prijať obmedzenia v oblasti GMO nad rámec opatrení na úrovni EÚ a možné následky takejto regulácie. Tieto opatrenia sa týkajú obmedzenia alebo zákazu pestovania a importu GM plodín.

V práci venujeme spomedzi krajín najväčší dôraz na pozíciu Nemecka. Dôvodom je jeho negatívny postoj ku geneticky modifikovaným produktom, ktorý je od uvedenia GMO na trh pomerne stabilný. Venujeme pozornosť ako vnútroštátnej regulácii, tak aj jeho vplyvu na legislatívu EÚ a súlad tejto legislatívy s pravidlami WTO.

Pre prípad potenciálneho budúceho sporu o obchode s GMO pred WTO sa pokúsime načrtnúť jeho možný priebeh a postoj a argumentáciu jednotlivých strán. Vychádzame pritom zo súčasnej legislatívy v porovnaní s legislatívou z roku 2006, kedy bolo vydané rozhodnutie v prípade EC Biotech, v ktorom WTO skúmala túto problematiku.

1 Súčasný stav riešenia problematiky doma a v zahraničí

Geneticky modifikované organizmy sú od svojho uvedenia na trh neustále predmetom kontroverzií. To má za následok pomerne veľkú pozornosť ako odbornej, tak i neodbornej verejnosti. Kvôli rozporuplným názorom sa zástancovia oboch strán aktívne zaoberajú výskumom na potvrdenie správnosti svojej pozície. Od predstavenia GMO verejnosti bolo vykonaných množstvo štúdií a uskutočnilo sa o tejto téme mnoho rokovaní. Napriek tomu sa však doposiaľ nepodarilo dospieť k všeobecne akceptovanému konsenzu.

1.1 Definícia a história GMO

Pre účely tejto práce budeme vychádzať z definície GMO podľa zákona o používaní genetických technológií a geneticky modifikovaných organizmov (151/2002). V tomto zákone nachádzame nasledovnú definíciu geneticky modifikovaného organizmu: „Geneticky modifikovaný organizmus je organizmus, ktorého genetický materiál (dezoxyribonukleová kyselina a ribonukleová kyselina) bol zmenený spôsobom, ktorý sa prirodzene pri pohlavnom rozmnožovaní a prirodzenej rekombinácii nevyskytuje.“¹ Táto definícia je zhodná s definíciou uvedenou v smernici EP 2001/18/EG z 12. marca 2001.

Korene genetickej modifikácie možno pravdepodobne nájsť v Mendelovej práci z roku 1866, v ktorej objasnil matematické pravidlá dedičnosti znakov z rodičov na potomkov na základe kríženia a pozorovania hrachu. Prínos tejto práce bol však docenený až neskôr. Objavy Mendela boli potvrdené až v 20. storočí, keď T. H. Morgan dokázal súvislosť medzi chromozómami a dedičnosťou. V roku 1944 objasnil O. Avery, že nositeľkou genetickej informácie je DNA a v roku 1953 Criecke a Watson popísali jej štruktúru.²

Tieto významné objavy na poli genetickej štruktúry viedli k prvým pokusom o prenášanie génov z jedného organizmu na druhý, ktoré sa uskutočnili v sedemdesiatych rokoch. Herbert Boyer sa zaoberal enzýmami *Escherichia coli*, ktoré tieto baktérie produkujú ako obranu proti vírusom. Tieto enzýmy sú schopné štepiť DNA na určitých miestach na kúsky, pričom ak sú tieto štiepené tým istým enzýmom, môžu byť následne spojené, a to aj

¹ Zákon č. 151/2002 Z. z. o používaní genetických technológií a geneticky modifikovaných organizmov. 01.01.2013. par 4, ods. 1 a 3.

² Rangel, G. From Corgis to Corn: A Brief Look at the Long History of GMO Technology. Science in the news. 2015. [Citované 28.04.2017]. Dostupné na internete: <http://sitn.hms.harvard.edu/flash/2015/from-corgis-to-corn-a-brief-look-at-the-longhistory-of-gmo-technology/>

keď pochádzajú z rôznych organizmov. K podobnému záveru prišiel pri svojich pokusoch Stanley Cohen. Genetická modifikácia sa zrodila v roku 1973, kedy Boyer a Cohen vyskúšali, čo sa stane, ak touto metódou vnesú gén žaby do bežnej baktérie. Táto baktéria začala následne produkovať žabiú bielkovinu. Bola tak objavená metóda rekombinantnej DNA, ktorá umožňuje cielene vyňať gén z jedného organizmu a vložiť ho do iného.³

Tento výsledok predniesli v ďalšom roku na Gordonskej konferencii v New Hampshire. Už na tejto konferencii sa strhla diskusia o možnom nebezpečenstve. V roku 1974 bola preto zvolaná komisia, ktorá sa mala problémom zaoberať. Návrhom komisie bolo usporiadať konferenciu, ktorá by sa zaoberala ako rizikami, tak aj potrebnými opatreniami pre zaistenie bezpečnosti vrátane prípadného moratória pre genetickú modifikáciu. Následná konferencia, ktorá sa uskutočnila v roku 1975 v meste Asilomar v Kalifornii, vošla do dejín aj vyhlásením dočasného moratória, ale najmä diskusiou, ktorá viedla k vytvoreniu dohody o bezpečnostných pravidlách a zásadách nakladania s GMO. Po tejto diskusii bola v USA vydaná smernica Národného ústavu zdravia, ktorá prísne regulovala prácu s rDNA.⁴ Konferencia v Asilomare a udalosti, ktoré jej predchádzali, sú považované za prvý príklad predbežnej opatrnosti v oblasti genetickej modifikácie. Táto opatrnosť pramenila z vnútornej opatrnosti vedcov a nebola vynucovaná nevedeckou komunitou.

Na univerzite Harvard chceli v súlade s predpismi Národného ústavu zdravia zriadiť laboratórium, pričom následne ako reakcia na túto aktivitu vznikla skupina aktivistov a politkov, ktorí bojovali proti týmto novinkám. Spustila sa vlna odporu v médiách a boj proti zriadeniu tohto laboratória. Až po tom, čo Walter Gilbert, laureát Nobelovej ceny za chémiu, predstavil svoj projekt prípravy ľudského inzulínu pomocou rDNA, mestská rada napokon súhlasila so zriadením laboratória. V tomto čase The Times zaviedli termín, ktorý sa často vyskytoval v argumentácii aktivistov: „Bol spustený Frankensteinovský projekt“.⁵

³ Rangel, G. From Corgis to Corn: A Brief Look at the Long History of GMO Technology. Science in the news. 2015. [Citované 28.04.2017]. Dostupné na internete: <http://sitn.hms.harvard.edu/flash/2015/from-corgis-to-corn-a-brief-look-at-the-longhistory-of-gmo-technology/>

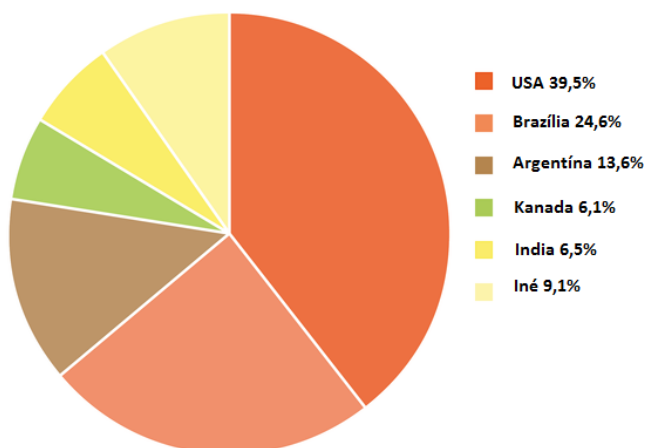
⁴ VONDREJS, V. Otazníky kolem genového inženýrství. 1. vyd. Praha: Academia, 2010. 134 s. ISBN 978-80-200-1892-2. str. 49

⁵ Drobník, J. Historie biotechnologického šlechtění. Geneticky modifikované organismy. Zborník prednášok zo seminára organizovaného ministerstvom poľnohospodárstva ČR a Českou poľnohospodárskou univerzitou v Prahe. 2006. [Citované 29.10.2014]. Dostupné na internete: http://eagri.cz/public/web/file/17405/Sbornik_GMO_2006.pdf

V súčasnosti je pestovanie GM rastlín najviac rozšírené v USA, Brazílii, Argentíne a Kanade. V grafe č. 1 môžeme vidieť percentuálny podiel krajín na pestovaní GMO (2015).

Graf č. 1: Krajiny, v ktorých sa pestujú GM rastliny (2015):

Krajiny, v ktorých sa pestujú geneticky modifikované rastliny

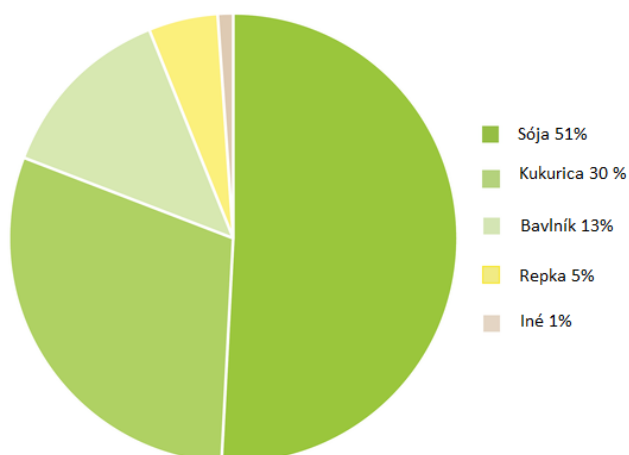
Zdroj: Informationsdienst Gentechnik: Gentechnik-Statistiken

Dostupné na internete: <http://www.keine-gentechnik.de/dossiers/anbaustatistiken/>

Podľa štatistík z roku 2015 je spomedzi GM rastlín najrozšírenejšia sója, nasleduje kukurica, bavlník a repka.

Graf č. 2: Druhy pestovaných GM rastlín, 2015

Druhy pestovaných GM rastlín

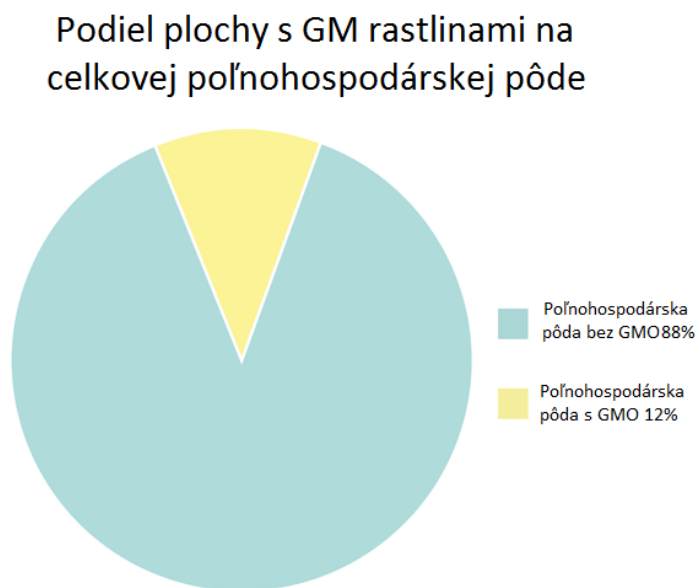

Zdroj: Informationsdienst Gentechnik: Gentechnik-Statistiken

Dostupné na internete: <http://www.keine-gentechnik.de/dossiers/anbaustatistiken/>

Podiel poľnohospodárskej pôdy, na ktorej sa pestuje GMO, tvorí 12 % celkovej svetovej poľnohospodárskej pôdy. Za posledných 6 rokov pritom prišlo celosvetovo k nárastu o 17%.

Graf č. 3: Podiel plochy, na ktorej sa pestujú GM rastliny, na celkovej poľnohospodárskej pôde 2015

Zdroj: Informationsdienst Gentechnik: Gentechnik-Statistiken

Dostupné na internete: <http://www.keine-gentechnik.de/dossiers/anbaustatistiken/>

1.1.1 Využitie genetickej manipulácie

Prenos génov bol k príprave ľudského inzulínu prvýkrát využitý v roku 1978, kedy vedci Dennis Kleid a Dave Goeddel vniesli gén pripravený chemickou syntézou do baktérie a získali tak reťazce inzulínu. V roku 1985 sa začala genetická manipulácia využívať pre rastliny, pričom k tomu neprišlo náhlou revolúciou, ale postupným vývinom a technologickým pokrokom. Rastliny sa líšia v schopnosti prijať cudzie gény; jednou z najľahšie modifikovateľných rastlín je tabak. Svojou štruktúrou je tabaku podobná rajčina, a preto prakticky prvou zavedenou GM plodinou bola rajčina. Genetickou modifikáciou jej bol utlmený enzým pektín, ktorý spôsobuje mäknutie rajčín. Vďaka genetickej modifikácii

sa zabránilo mäknutiu rajčín, takže pre obchod sa nemuseli trhať nezrelé.⁶ Komerčný názov týchto rajčín bol flavr savr, čo je anglická slovná hračka, ktorú môžeme do slovenčiny preložiť ako „záchranca chuti“.

V roku 1995 bola v USA schválená prvá plodina produkujúca pesticídy a v roku 1996 bola v USA schválená Bt kukurica. Rastliny boli naďalej upravované tak, aby boli schopné odolávať herbicídum a uľahčili tak farmárom kontrolovať na svojich poliach nežiadúce rastliny. Medzi najznámejšie rastliny odolné voči herbicídum patria Roundup Ready rastliny. Prvá rastlina z tejto skupiny bol druh sóje, ktorý vyvinul Monsanto v roku 1996. Táto nová technológia sa aplikovala aj na veľa iných rastlín, ako napr. kukuricu a cukrovú repu. U niektorých produktov sa použila genetická modifikácia na zvýšenie nutričnej hodnoty – takto bola napríklad vyvinutá v roku 2000 zlatá ryža s cieľom zvýšiť podiel vitamínu A, na nedostatok ktorého podľa odhadov ročne zomrie okolo 500 000 ľudí. Hoci sa genetická manipulácia použila mnohokrát aj pri zvieratách, doposiaľ nie je žiaden druh geneticky manipulovaných zvierat schválený na používanie v potravinách. V roku 2009 však v USA orgán zodpovedný za kontrolu potravín a liečiv (FDA, United States Food and Drug Administration) schválil prvýkrát biologický produkt pochádzajúci z GM zvierat'a. Išlo o Atrin, liek používaný pre problémy so zrážanlivosťou krvi.⁷

V Európe sa prvýkrát geneticky modifikované plodiny objavili na trhu až v roku 1998, kedy bola schválená GM kukurica, a v roku 2010 boli pre pestovanie a priemyselné spracovanie schválené aj GM zemiaky Amflora.⁸ V súčasnosti je v EÚ povolených 25 druhov GM kukurice, 10 druhov GM bavlníka, 4 druhy repky olejnej, 15 druhov sójových bôbov a jeden druh cukrovej repy. Väčšina produktov pochádza od americkej agrochemickej spoločnosti Monsanto a švajčiarskej firmy Syngenta.⁹ Tieto povolenia sú platné na úrovni EÚ, ale niektoré členské štáty uplatňujú v tejto oblasti reštriktívne opatrenia.

⁶ Drobník, J. Historie biotechnologického šlechtění. Geneticky modifikované organismy. Zborník prednášok zo seminára organizovaného ministerstvom poľnohospodárstva ČR a Českou poľnohospodárskou univerzitou v Prahe. 2006. [Citované 29.10.2014]. Dostupné na internete: http://eagri.cz/public/web/file/17405/Sbornik_GMO_2006.pdf

⁷ Rangel, G. From Corgis to Corn: A Brief Look at the Long History of GMO Technology. Science in the news. 2015. [Citované 28.04.2017]. Dostupné na internete: <http://sitn.hms.harvard.edu/flash/2015/from-corgis-to-corn-a-brief-look-at-the-longhistory-of-gmo-technology/>

⁸ Ibid.

⁹ EU Register of authorised GMOs. [Citované 30.04.2017]. Dostupné na internete: http://ec.europa.eu/food/dyna/gm_register/index_en.cfm

1.2 Základné pravidlá WTO

V prípade posudzovania súladu úpravy GMO v EÚ s pravidlami WTO prichádza do úvahy niekoľko rôznych argumentov. To, ktoré pravidlá by boli relevantné, závisí od národných opatrení a cieľov, odôvodnenia a okolností, na ktoré sa štáty budú odvolávať.

V našom prípade sú relevantné najmä nasledovné ustanovenia:

- i. Čl. III ods. 4 GATT: „Výrobkom ktorejkoľvek zmluvnej strany dovážaným na územie ktorejkoľvek inej zmluvnej strany budú sa poskytovať výhody nie menšie ako výrobkom domáceho pôvodu a to pokiaľ ide o všetky zákony a iné predpisy týkajúce sa ich predaja, ponuky na predaj, nákupu, dopravy, distribúcie alebo používania na vnútornom trhu. Ustanovenia tohto odseku nebudú zabráňovať použitiu vnútorných diferenčných dopravných sadzieb založených výlučne na hospodárnom využití dopravných prostriedkov a nie na pôvode výrobkov.“¹⁰
Zákaz pestovania GMO by nebol v rozpore s týmto odsekom, pokiaľ by GM a konvenčné plodiny neboli považované za obdobné tovary.
- ii. Článok XX GATT: všeobecné výnimky
Pri všeobecných výnimkách sú pre daný prípad relevantné najmä písm. a a b, teda opatrenia potrebné na ochranu verejnej mravnosti a na ochranu života a zdravia ľudí, rastlín a zvierat
- iii. Rozsah uplatňovania sanitárnych a fytosanitárnych opatrení, ktorý je upravený v prílohe A, čl. 1. Pre uplatnenie SPS dohody je dôležité, aby dôvody na obmedzenie obchodu boli založené na vedeckých dôkazoch
- iv. Pre určenie rozsahu pôsobnosti TBT dohody sú jej články 2.1 a 2.2, pričom čl. 2.1 obsahuje diskriminačné opatrenia a čl. 2.2 nediskriminačné opatrenia. V oboch prípadoch je však v popredí vzťah k technickým predpisom: obchod nesmie byť diskriminačný resp. nesmie sa obmedzovať vo väčšej než nevyhnutnej miere.

¹⁰ Všeobecná dohoda o clách a obchode. 1994. Čl. III ods. 4.

1.3 Postoj vybraných štátov

V tejto časti sa budeme venovať postoji Francúzska, Číny, Španielska a Slovenska k problematike GMO. Nemecko je z tejto časti vyňaté, nakoľko analýza jeho postoja je uvedená v tretej kapitole. Francúzsko, Čína a Španielsko predstavujú v oblasti GMO dôležitých hráčov, či už kvôli pozitívnemu alebo negatívnemu postoju. Prípád Slovenska sme zvolili pre blízkosť autorky k tejto krajine. Postoj Nemecka a USA budeme analyzovať v praktickej časti práce.

1.3.1 *Francúzsko*

Francúzsko je v oblasti genetickej modifikácie považované za veľmi reštriktívnu krajinu. Výroba a predaj určitých GMO sú vo Francúzsku legálne, ale sú predmetom veľmi prísnej regulácie. Francúzska legislatíva týkajúca sa GMO sa riadi reguláciou EÚ, avšak uplatňuje dodatočné národné normy, ktoré obsahujú dodatočné reštrikcie. Tieto pravidlá upravujú najmä zavedenie GMO do životného prostredia a označovanie GMO. Francúzska legislatíva taktiež vyžaduje, aby boli miesta, kde sa pestujú GM plodiny, verejne známe, a ukladá prísne povinnosti ohľadom možného uvoľnenia GM plodín do životného prostredia. Táto prísna regulácia, ako aj odpor verejnosti voči GMO majú za následok, že v súčasnosti sa vo Francúzsku nepestujú žiadne GMO, hoci Francúzsko GMO importuje zo zahraničia pre účely kŕmenia zvierat. Toto svedčí o dvoch rôznych názoroch francúzskeho obyvateľstva – na jednej strane sú Francúzi importérom GM krmiva a na strane druhej sa kultivácii GMO na svojom území prísne bránia. Vplyv na verejnú mienku majú jednoznačne aj mimovládne organizácie, ktoré sú vo Francúzsku veľmi aktívne. Podľa ankety vykonanej v roku 2012 sa 79 % respondentov obáva prítomnosti GMO v potravinách.¹¹ Možno teda konštatovať, že téma GMO je vo Francúzsku vnímaná veľmi kontroverzne a francúzska vláda na túto situáciu reagovala prijatím prísnych reštriktívnych opatrení.

¹¹ Boring, N.: Restrictions on Genetically Modified Organisms: France. 2014. [Citované 03.05.2017]. Dostupné na internete: <https://www.loc.gov/law/help/restrictions-on-gmos/france.php>

1.3.2 Čína

Čína je svetovo najväčší importér GM sójových bôbov. Pre testovanie, výrobu a marketing GMO v Číne je nevyhnutný súhlas vlády. Zahraničné spoločnosti, ktoré exportujú do Číny GMO, sa musia najskôr uchádzať o súhlas ministerstva hospodárstva. Odvetvie genetickej modifikácie je centrálnou vládou Čínskej ľudovej republiky podporované ako novovznikajúci sektor s vysokou mierou strategickej dôležitosti. Podľa vládneho plánu by Čína mala zrýchliť inovačný proces a aplikáciu GMO v poľnohospodárstve a podporiť veľký a mocný priemysel s GM semenami.

V Číne nie je prijatý zákon upravujúci GMO. Reštrikcie sa týkajú primárne poľnohospodárskych GMO, pričom ich upravujú nariadenia o GMO prijaté v roku 2001 Všečínskym zhromaždením ľudových zástupcov. V Číne je povolených sedem GM plodín, ktoré boli vyvinuté na domácom území. Patria sem rajčiny, bavlník, petúnia, paprika, papája, ryža a kukurica. Importné licencie boli udelené bavlníku, kukurici, sójovým bôbom a repke.

Verejná mienka o GMO nie je jednotná. Intenzívne sa diskutuje o bezpečnosti GMO, pričom mnoho obyvateľov o nej vyjadrilo hlboké obavy. V roku 2012 spustil americký projekt v Číne verejnú diskusiu. V tomto projekte bol americký výskumný tím obvinený z kŕmenia čínskych detí tzv. zlatou ryžou bez toho, aby o tom informovali ich rodičov. Tento prípad vzbudil v čínskych médiách veľkú pozornosť a verejnosť ho prijala veľmi negatívne. O rok neskôr vydala Tufts University, domáca inštitúcia výskumného tímu, vyjadrenie, že ich výskumník pri vykonávaní štúdie so zlatou ryžou porušil etické normy.¹²

V súvislosti s plánovanou expanziou spoločnosti Syngenta sa v júni 2017 má uskutočniť prieskum verejnej mienky ohľadom tolerancie GMO. Hoci Čína investovala v poslednej dekáde niekoľko miliárd eur do vlastného výskumu GMO, doposiaľ nepovolila komerčné pestovanie GM plodín, odvolávajúc sa na verejnú mienku ako dôvod oneskorenia. Zástupcovia Číny sa však vyjadrili, že firme Syngenta povolia komerčné pestovanie GM kukurice a sójových bôbov do roku 2020.¹³ Otázne však zostáva, nakoľko bude prieskum verejnej mienky v Číne transparentný, a teda aká bude jeho výpovedná hodnota.

¹² Zhang, L.: Restrictions on Genetically Modified Organisms: China . 2014. [Citované 03.05.2017]. Dostupné na internete: <https://www.loc.gov/law/help/restrictions-on-gmos/china.php>

¹³ Kou, J.P. a kol.: Agricultural GMO safety administration in China. 2015. In: Journal of Integrative Agriculture

1.3.3 Španielsko

„Ak Španielsko padne, zvyšok Európy bude nasledovať,“ vyjadrilo sa v roku 2011 ohľadom španielskeho prístupu ku GMO veľvyslanectvo Spojených štátov v Madride. V Španielsku sa pestujú GM rastliny od roku 1998 a v súčasnosti je v objeme pestovania GM rastlín na prvom mieste v Európskej únii. Pestuje sa tu GM kukurica Mon 810, v súčasnosti jediný druh GMO povolený na pestovanie v EÚ. Približne 35% pestovanej kukurice v Španielsku je GM, v roku 2016 bola táto kukurica pestovaná na 129 081 ha. Dôležité je podotknúť, že v Španielsku legislatíva neupravuje minimálny odstup medzi poľami, kde sa pestuje GM kukurica, a konvenčnými plodinami. K dispozícii sú tak len odporúčania od spoločností dodávajúcich GM kukuricu Mon 810 (Monsanto, Syngenta, Pioneer a i.). Tieto spoločnosti odporúčajú dodržiavať odstup minimálne 20 m alebo medzi GM a konvenčnými rastlinami zasadiť 12 radov konvenčnej kukurice. Keďže španielski pestovatelia sú často farmári s nevelkou rozlohou pôdy, dodržať odstup 20 m pre nich nie je ľahké. Ďalším nedostatkom španielskej legislatívy je, že nie je verejne dostupný register území, na ktorých sa pestujú GM rastliny. Farmári tak často nevedia, či sa na susedných poliach pestuje GM kukurica, a teda či majú dbať na odporúčaný 20 m odstup.¹⁴

1.3.4 Slovensko

Na Slovensku sa komerčne pestuje geneticky modifikovaná kukurica MON 810 od spoločnosti Monsanto. Poľnohospodári na Slovensku v blízkosti oblastí, kde sa GM plodiny pestujú, musia byť upozornení o takejto činnosti. Pestovatelia GM plodín sú povinní zachovať odstup 200 metrov od pestovateľa konvenčných plodín a 300 metrov od ekologického hospodárstva.

V novembri 2016 bola odovzdaná „Petícia za zdravé potraviny a Slovensko bez geneticky modifikovaných organizmov“, ktorú podpísalo 18 300 občanov. Základnou požiadavkou je zlegálniť zákaz pestovania GM plodín na Slovensku. Ďalší bod sa týka povinnosti označovania GM zložiek potravín v rámci celého ich výrobného cyklu, čo znamená, že takto označené majú byť všetky produkty zo zvierat, ktoré sú kŕmené GM krmivom. Vláda by tiež podľa petície mala transparentniť schvaľovanie používania GMO a umožniť zastúpenie verejnosti v tomto procese, ako aj zlepšenie procesu autorizácie GMO

¹⁴ Coca, M. a kol.: Transgenic Crops in Spain. 2016. In Plant Pathogen Resistance Biotechnology.

na európskej úrovni, pričom používané by nemali byť štúdie, ktorých autormi sú samotní výrobcovia GMO.¹⁵

K prvému bodu petície, teda zákazu pestovania GM plodín a predaja GM osív na Slovensku, sa Ministerstvo pôdohospodárstva a rozvoja vidieka na Slovensku vyjadrilo nasledovne: „Zo strany ministerstva platí nulová tolerancia GMO pre všetky plodiny. Ministerstvo intenzívne pracuje na systéme, ktorý bude garantovať, že konečný produkt pre spotrebiteľa bude bez GMO. Taktiež má ambíciu urobiť Slovensko GMO Free zónu, ale na to treba vyčleniť finančné prostriedky a byť projektovo podporený. K tejto ambícii je potrebné urobiť osvetu medzi spotrebiteľmi a marketing.

(...) Ministerstvo vníma negatívny postoj verejnosti k pestovaniu geneticky modifikovaných plodín. Zo strany Ministerstva životného prostredia Slovenskej republiky ako gestora bolo ministerstvu neformálne prisľúbené, že s legislatívnym procesom prebratia smernice EÚ 2015/412 (opt-out) do národnej legislatívy sa začne začiatkom roka 2017; prijatie národného obmedzenia alebo zákazu pestovania GMO povolených na účel pestovania podľa Smernice 2001/18/ES bude možné po prebratí postupov Smernice EÚ 2015/412 do národnej legislatívy s určením príslušných právomocí orgánov štátnej správy.“¹⁶

Z odpovede ministerstva možno vyvodit' záver, že je zákaz pestovania GM plodín o predaja GM osív na území Slovenska je v záujme SR, avšak presnejšie plány a postupy zatiaľ nie sú k dispozícii. Je taktiež otázne, kedy budú podmienky pre vytvorenie GMO Free zóny na Slovensku splnené a aké sa v súčasnosti podnikajú aktivity na požadované „vyčlenenie finančných prostriedkov, projektovú podporu, šírenie osvetu medzi spotrebiteľmi a marketing.“ Prevzatie smernice 2015/412 do slovenskej legislatívy ponúka právny základ pre zákaz pestovania GMO, otázkou zostáva, či – a kedy – k nemu v skutočnosti príde.

Dôležitou témou na Slovensku je taktiež prístup verejnosti k informáciám, kde sa pestujú geneticky modifikované plodiny pre komerčné účely. Tieto informácie nie sú verejne prístupné napriek opakovaným žiadostiam o sprístupnenie od občanov. Príslušné orgány

¹⁵ Chudý, M. a kol.: Petícia za zdravé potraviny. 2016. [Citované 05.05.2017] Dostupné na internete: <http://www.vsetkoogmo.sk/index.php/item/65-kde-sa-na-slovensku-pestuju-gm-plodiny>

¹⁶ Ministerstvo pôdohospodárstva a rozvoja vidieka Slovenskej republiky. Petícia za zdravé potraviny a Slovensko bez geneticky modifikovaných organizmov – oznámenie o vybavení petície. 2016. . [Citované 05.05.2017] Dostupné na internete: http://www.vsetkoogmo.sk/images/MPRV_vyjadrenie_k_peticii.pdf

však odpovedali so zamietavým stanoviskom, argumentujúc, že tieto informácie spadajú pod obchodné tajomstvo.

1.4 Súčasná regulácia v EÚ

Hlavný právny akt upravujúci reguláciu GM potravín a krmív je smernica 2001/18/EC, ktorá bola novelizovaná v roku 2008 smernicou 2008/27/EC a druhýkrát v roku 2015 smernicou (EÚ) 201/412. Tieto smernice regulujú pestovanie aj import GM plodín. Keďže ide o smernice, ukladajú štátom určitú povinnosť, ale je na štátoch samotných určiť, ako presne dosiahnu tento cieľ. Navyše niekoľko predpisov upravuje detailnejšie pravidlá týkajúce sa povoľovania, označovania a umiestňovania na trh GM produktov – ide najmä o nariadenie (EC) 1829/2003, ktoré bolo novelizované v roku 2008. Keďže to sú nariadenia, musia byť v súlade s pravidlami WTO implementované v členských štátoch.¹⁷

Proces udelenia povolenia na umiestnenie GM produktu na trh opisujú Punt a Wessler.¹⁸ Žiadateľ, ktorý sa uchádza o povolenie pre umiestnenie GM produktu na trh, predloží žiadosť členskému štátu, v ktorom má k umiestneniu prísť. Súčasťou žiadosti je aj vedecké zhodnotenie rizika. Ako prvý krok členský štát preverí, či je žiadosť kompletná, a ak áno, postúpi ju Európskemu úradu pre bezpečnosť potravín (EFSA). EFSA zosumarizuje žiadosť a pošle ju na preverenie členským štátom a Európskej komisii. Súčasne EFSA posúdi dôkazy predložené žiadateľom a na základe tohto zhodnotenia a pošle následne svoje stanovisko Európskej komisii. Toto stanovisko obsahuje taktiež zhodnotenie žiadosti a návrhy týkajúce sa označovania, ako aj iné možné opatrenia na zníženie rizika pre prípad umiestnenia GM produktu na trh. Na základe tohto stanoviska Európska komisia vypracuje návrh rozhodnutia, ktoré predloží na schválenie súlade s predpismi EÚ. Po tomto kroku nasleduje procedúra, ktorá je zhodná s procesom povolenia pre zámerné rozšírenie GMO do životného prostredia.

Žiadateľ, ktorý sa uchádza o povolenie pre rozšírenie GMO do životného prostredia, ako je to napríklad v prípade pestovania GM plodín, o tom upovedomí členský štát, v ktorom má k tomuto rozšíreniu prísť. Toto oznámenie musí obsahovať množstvo dokumentov, vrátane dokladov o bezpečnosti. Príslušný orgán členského štátu následne posúdi žiadosť

¹⁷ Punt, J.M. – Wessler J. Legal but costly: An Analysis of the EU GM Regulation of the WTO Trade Dispute Between the EU and the USA. 2016. In The World Economy.

¹⁸ Ibid.

a vydá stanovisko, či GMO môžu byť v štáte rozšírené. Pokiaľ je posudok v prospech rozšírenia GMO, žiadosť sa spolu s posudkom daného štátu postúpi Európskej komisii a členským štátom EÚ. Ak ani jeden z nich nevznesie námietky, daný GM produkt môže byť rozšírený na trh. Ak sú vznesené námietky, rozhodnutie musí byť podniknuté na úrovni EÚ. Počas schvaľovacieho procesu sa k danej žiadosti vyjadrí aj EFSA. Bez ohľadu na to, či je jej vyjadrenie pozitívne alebo negatívne, nasleduje legislatívny proces.

Legislatívny proces je upravený v Lisabonskej zmluve a nariadení č. 182/2011. Proces je nasledovný: Návrh rozhodnutia Európskej komisie je postúpený vyšetrovacej komisii, ktorá ho prerokuje a následne kvalifikovanou väčšinou rozhodne o udelení alebo neudelení licencie. Kvalifikovaná väčšina v tomto prípade teda reprezentuje väčšinu členských štátov a súčasne väčšinu populácie. Pokiaľ to Európska komisia považuje za nevyhnutné, môže v priebehu dvoch mesiacov predložiť pozmenený návrh vyšetrovacej komisii. Taktiež môže v priebehu jedného mesiaca predložiť návrh odvolacej komisii. Pokiaľ sa nedospeje k rozhodnutiu kvalifikovanou väčšinou, vyšetrovacia komisia sa k návrhu vyjadrí neutrálne. Keďže GMO je všeobecne považované za otázku bezpečnosti, EK v takomto prípade nemôže prijať rozhodnutie bez kvalifikovanej väčšiny. Ak odvolacia komisia vyjadrí súhlas, resp. nesúhlas s kvalifikovanou väčšinou, EK musí na základe toho prijať náležité rozhodnutie. V prípade, že odvolacia komisia nepredloží žiaden názor, EK je flexibilná a môže sa rozhodnúť udeliť dané povolenie, avšak nie je povinná tak urobiť. Medzi vyšetrovacou komisiou a odvolacou komisiou je jeden veľký rozdiel, a síce vyšetrovacia komisia pozostáva z technických expertov, zatiaľ čo do odvolacej komisie každý členský štát nominuje jedného zástupcu.¹⁹

1.4.1 Opt-out výnimka

Smernica (EU) 2015/412 dáva členským štátom možnosť prijímať vnútroštátne rozhodnutia o obmedzení alebo zákaze pestovania a používania GMO v potravinách alebo krmivách po tom, čo boli povolené na úrovni EÚ. Členské štáty by mali v tomto prípade preukázať, že ich výnimka je v súlade s právom EÚ a zásadami proporcionality a nediskriminácie medzi vnútroštátnymi a inými výrobkami. Nesmú však svoje výnimky odôvodniť argumentmi, ktoré sú v rozpore s posúdením rizík pre zdravie ľudí a zvierat a

¹⁹ Viju a kol.: Zero Tolerance for GM Flax and the Rules of Trade. 2014. In The World Economy. S. 137-150

životné prostredie, ktoré vykonal Európsky úrad pre bezpečnosť potravín (EFSA), a to z dôvodu, že návrh by nemal ovplyvniť jednotný stupeň bezpečnosti, ktorý zabezpečuje posudzovanie na úrovni celej EÚ.²⁰ Tento nástroj sa nazýva tzv. opt-out výnimka.

Ak nastane situácia, že vyvstanú nové dôkazy o tom, že výrobok môže predstavovať závažné riziko pre zdravie alebo životné prostredie, právny rámec EÚ obsahuje ustanovenia umožňujúce členským štátom zakázať geneticky modifikované potraviny a krmivá, až kým EÚ situáciu nepreskúma. Tieto opatrenia by sa mali oznámiť Komisii a ostatným členským štátom ešte pred ich prijatím a Komisia a ostatné členské štáty by mali v prípade potreby 90 dní na vyjadrenie pripomienok. Ak sa v období, keď sa členský štát rozhodne pre výnimku („opt-out“) geneticky modifikované potraviny a krmivá už používajú, hospodárske subjekty by mali dostať primerané obdobie na vyčerpanie zásob daného výrobku. Taktiež by sa opatrenia nemali zameriavať na výrobky, v ktorých sa odhalí náhodná prítomnosť GMO povolených v EÚ, ak je pod prahovou hodnotou pre označovanie stanovenou v právnych predpisoch.²¹

Opatrenia prijaté členskými štátmi musia byť v súlade s vnútorným trhom, najmä s článkom 34 ZFEÚ, ktorý zakazuje opatrenia s rovnocenným účinkom ako množstevné obmedzenia voľného pohybu tovaru. Preto členské štáty, ktoré využijú tento návrh, musia prijaté opatrenia odôvodniť v súlade s článkom 36 ZFEÚ, podľa ktorého sa nevylučujú zákazy alebo obmedzenia dovozu, vývozu alebo tranzitu tovaru odôvodnené princípmi verejnej morálky, verejným poriadkom, verejnou bezpečnosťou, ochranou zdravia a života ľudí a zvierat, ochranou rastlín, ochranou národného kultúrneho bohatstva, ktoré má umeleckú, historickú alebo archeologickú hodnotu, alebo ochranou priemyselného a obchodného vlastníctva.²² Tieto výnimky musia byť uplatnené s ohľadom na závažné dôvody verejného záujmu v zmysle judikatúry Súdneho dvora. Okrem toho plánované opatrenia musia byť v súlade so zásadami proporcionality a nediskriminácie medzi vnútroštátnymi a inými výrobkami. Členské štáty smú siahnuť po výnimke po tom, čo GMO

²⁰ Európska komisia: Preskúmanie procesu rozhodovania o GMO v EÚ. 2015. [Citované 06.05.2017] Dostupné na internete: europa.eu/rapid/press-release_MEMO-15-4779_sk.pdf

²¹ Ibid.

²² Zmluva o fungovaní Európskej únie. 2012. [Citované 06.05.2017]. Dostupné na internete: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/PDF/?uri=CELEX:12012E/TXT&from=SK>

získa povolenie na úrovni EÚ, a tieto opatrenia nemôžu byť odôvodnené ničím, čo by bolo rozpore s posúdením rizika zo strany úradu EFSA – musia sa opierať o iné argumenty.²³

2 Ciele, metodika a limity práce

Hlavným cieľom tejto práce je odpovedať na otázku, či je súčasný stav úpravy obchodu s GMO v EÚ v súlade s pravidlami WTO a aký má možný dopad v rámci pravidiel WTO prijatie možnosti opt-out pre členské štáty EÚ. Taktiež v práci analyzujeme možný priebeh potenciálneho sporu pred WTO, v ktorom by EÚ mala obhájiť svoje súčasné reštrikcie obchodu s GMO.

Metodika využívaná pri písaní práce je relatívne heterogénna; pre účely práce sme využívali rôzne typy zberu údajov. V prvej kapitole sme využívali najmä dostupné publikácie odborníkov na oblasť GMO. Vďaka týmto poznatkom sme následne definovali základné pojmy potrebné pre účely tejto práce, ako aj poukázali na rozdiely v ponímaní pojmov rôznymi autormi a vývoj postojov jednotlivých štátov. V tretej kapitole boli kľúčovým zdrojom právne predpisy WTO, judikát v prípade EC Biotech a odborné publikácie skúmajúce súlad právnej úpravy GMO s pravidlami WTO.

V prvej kapitole sme využívali najmä vedeckú metódu analýzy. Právnu úpravu GMO, ktorá v sebe zahŕňa niekoľko rovín, sme najskôr skúmali zo všeobecného hľadiska a následne sme sa zamerali na jej jednotlivé súčasti, ich atribúty a vzájomné prepojenie.

Rovnako v druhej kapitole sme najviac využívali metódu analýzy, pričom sme skúmali najskôr súlad všeobecnej právnej úpravy obchodu s GMO s pravidlami WTO, a následne sme tento vzťah skúmali na niekoľkých rovinách, ako je nemecká legislatíva alebo opt-out.

Keďže v práci rozoberáme problematiku, ktorá je pomerne kontroverzná a v súčasnosti na ňu medzi odborníkmi nepanuje jednotný názor, naše východiská, ako aj závery sa môžu líšiť od niektorých publikácií o danej téme. Nakoľko sa naša práca zaoberá postojom štátov a WTO k obchodu s GMO a analýzou potenciálneho budúceho sporu, v práci bol relatívne malý priestor na realizáciu možných experimentov, ktoré by mohli potvrdiť, resp. vyvrátiť záver, ku ktorému sme dospeli.

²³ Európska komisia: Preskúmanie procesu rozhodovania o GMO v EÚ. 2015. [Citované 06.05.2017]. Dostupné na internete: europa.eu/rapid/press-release_MEMO-15-4779_sk.pdf

Z hľadiska dostupnosti literatúry sme nenarazili na vážnejšie problémy pri získavaní publikácií, avšak problematickou sa ukázala odlišnosť v jednotlivých zdrojoch, od čoho sa odvíja i rozdielny pohľad na problematiku u jednotlivých autorov.

3 Výsledky práce

V časti výsledky práce sa zaoberáme najmä súladom obmedzení, resp. zákazu pestovania GMO s pravidlami WTO. Najskôr priblížime spor z roku 2003 ohľadom tejto témy a následne uvedieme rozbor súladu opatrení s jednotlivými pravidlami WTO, ako aj potenciálny vývin možného budúceho sporu.

3.1 Postoj EÚ a USA

V Európskej únii a USA (resp. Kanade a Argentíne ako žalujúcich strán) sa prístup k problematike GM produktov výrazne líši. Geneticky modifikované organizmy vošli do povedomia verejnosti v roku 1996, kedy v USA začala masívna mediálna kampaň na GM kukuricu, bavlník a sójové bôby. V roku 1998 bolo na americkom trhu k dispozícii viac než 500 druhov GM plodín, čo predstavovalo 28 % (2,57 ha) vtedajšej rozlohy poľí s kukuricou, sójou a bavlníkom. Argentína a Kanada pestovali GM plodiny na rozlohe 100 000 ha.²⁴ Z pohľadu spotrebiteľov to znamenalo, že GM plodiny sa stali bežnou súčasťou potravinového reťazca.

Ako odpoveď na túto rapidnú expanziu si štáty vybudovali rôzne prístupy k výrobe, marketingu a vývinu týchto produktov. Zatiaľ čo Spojené štáty sa stavajú na stranu obhajcu týchto produktov a podnecujú minimalizáciu štátnych zásahov v tejto oblasti, Európa má opačný prístup. GM produkty tu sú prijímané s veľkou mierou skepticizmu a povoľovanie nových produktov je veľmi náročný a zdĺhavý proces. Tieto rozdiely možno badať v súčasnosti v obchodnej, poľnohospodárskej a spotrebiteľskej politike.

Protichodné postoje EÚ a USA však neboli vždy tak jednoznačne formulované. V osemdesiatych rokoch bol regulačný proces v SUA relatívne formálny a otvorený, pričom

²⁴ C.F: Runge – G. L. Bagnara – L.A. Jackson. Differing U.S. and European Perspectives on GMOs: Political, Economic and Cultural Issues. In The Estey Centre Journal of International Law and Trade Policy, 2001. [Citované 30.04.2017]. Dostupné na internete:

https://www.iatp.org/files/Differing_US_and_European_Perspectives_on_GMOs.htm

relatívne významnú úlohu hrali aj neziskové organizácie. Rozhodnutia boli predmetom verejnej diskusie. Naopak, v Európe sa politické rozhodnutia o miere rizika odohrávali bez účasti verejnosti a prebiehali na úrovni skúsených byrokratov a ich poradcov. Neziskové organizácie mali len obmedzený prístup k regulačnému procesu a verejné organizácie mali tendenciu úzko spolupracovať so zástupcami firiem. Tieto rozdiely v regulačnej politike sa odrazili aj v rozdielnom prístupe k rizikám GMO. Vo všeobecnosti americké regulačné orgány mali skôr negatívny postoj k tomuto riziku a riziku budúcej škody bola pripisovaná veľká váha, najmä ak ho spoločnosť vnímala ako netolerovateľné. Možno konštatovať, že vo všetkých prípadoch týkajúcich sa ľudského zdravia, ktoré vieme priamo porovnať, boli americké orgány a normy prísnejšie než vo väčšine európskych štátov. Preto sa kritika „iracionality“ regulačnej politiky EÚ upravujúcej GMO môže zdať ironická. Britskí sociálni vedci sa v roku 1979 vyjadrili, že Američania sa rozhodli zvoliť veľmi prísnu interpretáciu rizika, pričom prakticky znížili „možné riziko“ na „nulové riziko“. Americké hodnotenie európskeho schvaľovacieho procesu opisovalo, že je pomalý, ťažkopádny, vysoko politizovaný a bez adekvátnej vedeckej bázy.²⁵

V 60-tych až 80-tych rokoch v USA prevládala interpretácia rizika založená na vášni skôr než na vedeckých dôkazoch. Tento prístup sa však postupne menil a v roku 1994 o „flavr savr“ rajčine tieto orgány vyhlásili, že je rovnako bezpečná ako rajčina dopestovaná bežným spôsobom. Toto konštatovanie viedlo k tomu, že GM potraviny nemuseli byť podrobené detailnému vedeckému prieskumu len preto, že boli vyrobené procesom genetickej modifikácie. Toto rozhodnutie taktiež ovplyvnilo označovanie produktov. Od tohto obdobia sa označovanie neriadilo podľa procesu výroby, teda genetickej modifikácie, ale podľa toho, či samotný produkt predstavoval bezpečnostné riziko pre spotrebiteľa. Na základe tohto záveru v USA dodnes nie sú predpisy upravujúce označovanie GM potravín.

V Európe sa postoj ku GMO vyvíjal inak než v USA. Hoci na začiatku bol schvaľovací proces menej transparentný, postupne prišlo k zmene. Žiadatelia, ktorí chceli na svojich poliach vykonávať testy s GMO, museli požiadať o súhlas danú krajinu a predložiť zhodnotenie rizika. V roku 1994 britská spoločnosť požiadala o zavedenie na trh

²⁵ Lynch D.- Vogel, D.: The Regulation of GMOs in Europe and the United States: A Case-Study of Contemporary European Regulatory Politics. 2001. [Citované 15.05.2017]. Dostupné na internete: <http://www.cfr.org/agricultural-policy/regulation-gmos-europe-united-states-case-study-contemporary-european-regulatory-politics/p8688>.

GM repky olejnej, čo slúžilo ako jeden z prvých testov európskej regulácie. V máji oddelenie pre životné prostredie UK odporučilo povoliť tento GMO v EÚ. Avšak Dánsko, Rakúsko a Nórsko boli proti, pričom argumentovali domácimi vedeckými štúdiami preukazujúcimi kontamináciu semien v týchto krajinách. Hoci kvalifikovaná väčšina bola za schválenie tejto žiadosti vo februári 1995, nakoľko pokračovali nezrovnalosti v rámci EÚ ohľadom označovania GMO, bolo schválenie tejto repky olejnej pozastavené až do polovice roku 1997, kedy táto spoločnosť dobrovoľne súhlasila označovať daný produkt ako geneticky modifikovaný.²⁶

Rozdiely v obchodnej politike EÚ a USA sa stali očividnými v roku 1996, keď USA exportovala prvé GM sójové bôby do EÚ. USA exportuje do EÚ približne 25 až 40 % svojej úrody. Tieto boli prvé GM sójové bôby, pričom GMO predstavovali približne 2% celkovej úrody. Hoci EÚ schválila import GM sójových bôbov, obchodná asociácia EuroCommerce spolu s európskymi maloobchodníkmi trvali na tom, aby USA oddelili GM sójové bôby od konvenčných. Nemecká časť spoločnosti Unilever zrušila svoju objednávku 650 000 kubických metrov sójových bôbov, pokiaľ im nebude s určitosťou povedané, ktoré sú geneticky modifikované.²⁷

3.1.1 Fázy kontroverzie

Winter uvádza, že kontroverziu štátov k GMO možno rozdeliť do dvoch fáz: v prvej fáze sa štáty snažili o dosiahnutie kompromisu pre jednotný všeobecne záväzný rámec upravujúci GMO, zatiaľ čo v druhej fáze – nakoľko boli legislatívy a požiadavky jednotlivých štátov veľmi odlišné – bolo cieľom zaviesť možnosť rozdielnej úpravy.

Prvú fázu možno rozdeliť na štyri etapy:

- a) Kontroverzia týkajúca sa zavedenia genetickej modifikácie na konci osemdesiatych rokov viedla k legislatíve na úrovni štátov a EÚ, ktorá vyňala genetickú modifikáciu zo všeobecných predpisov a regulovala ju špecificky, pričom ide v Nemecku najmä o zákon o genetickej modifikácii

²⁶ Lynch, D - Vogel, D.:The Regulation of GMOs in Europe and the United States: A Case-Study of Contemporary European Regulatory Politics. 2001. [Citované 30.04.2017]. Dostupné na internete: <http://www.cfr.org/agricultural-policy/regulation-gmos-europe-united-states-case-study-contemporary-european-regulatory-politics/p8688>.

²⁷ Ibid.

(Gentechnikgesetz) z roku 1990 a na európskej úrovni o smernicu 90/218/EWG a 90/220 EWG.

- b) Nová kontroverzia na konci deväťdesiatych rokov, ktorá vznikla okrem iného aj kvôli BSE-kríze, viedla k sprísneniu režimu pre povoľovanie a označovanie GM produktov, pričom bol prízvukovaný najmä princíp predbežnej opatrnosti. V tomto období vstúpila do platnosti smernica 2001/18/EG.
- c) Kontroverzia pokračovala, pričom dôvodom boli rôzne miery a spôsoby posúdenia rizika členskými štátmi. Tento stav viedol k situácii, kedy bolo schvaľovanie genetickej modifikácie a GM produktov presunuté na úroveň EÚ prostredníctvom smernice 1829/2003.
- d) Nepodarilo sa však dosiahnuť konsenzus v schvaľovacej praxi. Nastala situácia, kedy krajiny pre ani proti nedosiahli v rade kvalifikovanú väčšinu, takže príslušná rozhodnúť bola komisia, avšak táto rozhodovala veľmi neisto, nakoľko členské štáty boli rozdelené do dvoch antagonistických skupín. Keď v dôsledku udalostí prípadu EC Biotech EK rozhodla v prospech GMO, reagovali niektoré štáty zákazmi pestovania na národnej úrovni.²⁸

Druhá fáza priniesla odklonenie od harmonizácie režimov. V legislatíve a predstavách jednotlivých členských štátov sa vyskytovalo mnoho rozdielov, ktoré nebolo možné preklenúť. Tak sa štáty namiesto jednotnej regulácie snažili o zavedenie kompromisov, ktoré by umožňovali štátom rôznu reguláciu. Namiesto regulácie „bud’-alebo“ pri schvaľovaní sa stala cieľom regulácia „nielen-ale aj“. Túto fázu môžeme rozdeliť na dve časti:

- a) Ďalší pokus o kompromis bolo zavedenie koexistenčných opatrení, ktoré mali z ekonomických dôvodov oddeľovať výsadbu, spracovávanie a označovanie GM plodín od plodín bez genetickej modifikácie. Pri týchto opatreniach sa však nedosiahlo harmonizované zhodnotenie rizika pre zdravie a životné prostredie.

²⁸ Winter, G. Nationale Anbaubeschränkungen und -verbote für gentechnisch veränderte Pflanzen und ihre Vereinbarkeit mit Verfassungs-, Unions- und Völkerrecht. 2015. [Citované 01.05.2017]. Dostupné na internete: http://bfm.de/fileadmin/BfN/recht/Dokumente/Opt_Out_RGutachten_Winter.pdf

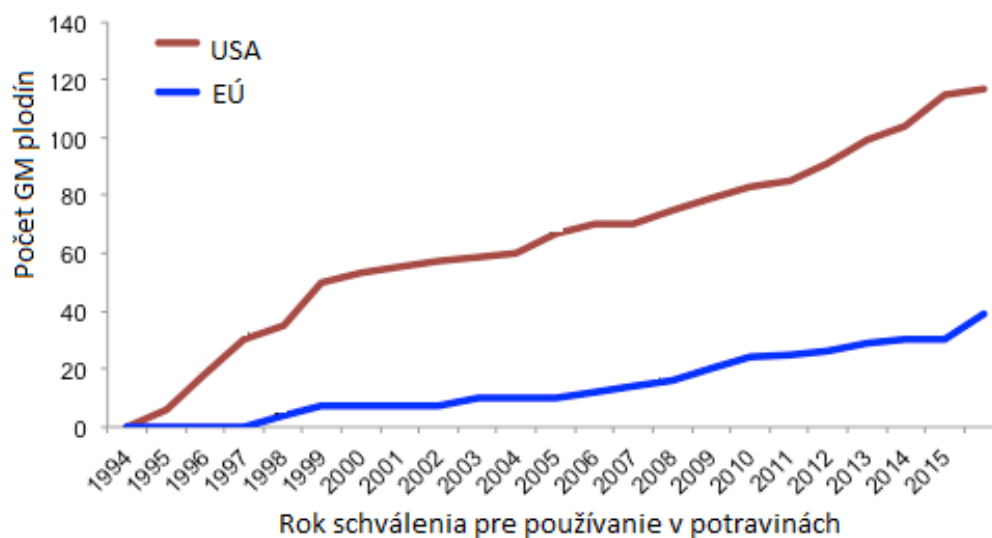
- b) Keďže koexistencia rôznych opatrení sa organizuje veľmi ťažko, nepodarilo sa úplne dosiahnuť na úrovni EÚ väčšinový konsenzus v otázke výsadby GM plodín. To viedlo k situácii, kedy sa prijalo čiastočné riešenie tejto bezvýhodiskovej situácie: zavedenie opt-out výnimky. Členské štáty by tak mali mať právomoc čiastočne alebo úplne zakázať na svojom území výsadbu GM plodín.

Radikálna cesta z dlhodobej kontroverzie je tzv. opt-out výnimka, ktorá bola pre členské štáty EÚ zavedená v roku 2015. Smernica (EÚ) 2015/412 dáva členským štátom možnosť prijímať vnútroštátne rozhodnutia o obmedzení alebo zákaze pestovania GMO a používania GMO v potravinách alebo krmivách po tom, čo boli povolené na úrovni EÚ. V súlade s princípom subsidiarity zavádza pluralizáciu spôsobov regulácie pre členské štáty. Smernica umožňujúca opt-out je demokraticky legitimizovaná, a preto musí byť akceptovaná. Vztahuje sa na ňu aj „effet utile“, ktorý musí zabezpečiť možnosť efektívneho využívania opt-out. Pokiaľ by prišlo k zbytočným preťahom alebo komplikáciám pri uplatňovaní opt-out, znamenalo by to porušenie effet utile.²⁹

Pre porovnanie rozšírenia GMO v Spojených štátoch a Európskej únii uvádzame kumulatívny počet schválených GM plodín v USA a v EÚ od roku 1994.

²⁹ Winter, G. Nationale Anbaubeschränkungen und -verbote für gentechnisch veränderte Pflanzen und ihre Vereinbarkeit mit Verfassungs-, Unions- und Völkerrecht. 2015. [Citované 01.05.2017]. Dostupné na internete: http://bfN.de/fileadmin/BfN/recht/Dokumente/Opt_Out_RGutachten_Winter.pdf

KUMULATÍVNY POČET SCHVÁLENÝCH GM PLODÍN

Zdroj: vlastné spracovanie podľa Lau, J. Same Science, Different Policies: Regulating Genetically Modified Foods in the U.S. and Europe <http://sitn.hms.harvard.edu/flash/2015/same-science-different-policies/>

Jedným z dôsledkov rôznej politiky v oblasti regulácii GMO je aj spôsob označovania GM potravín. Európska komisia udeľuje povolenie pre uvedenie na trh GM potravín a krmovín na základe postoja EFSA (Európsky úrad pre potravinovú bezpečnosť). Všetky GMO, ktoré sú povolené ako potraviny, krmivá alebo osivo, sa môžu v EÚ predávať.

Pri povolených GMO sa vyžaduje označovanie, ak je podiel GMO väčší než 0,9 %. Ak je podiel GMO medzi 0,1 až 0,9 %, označovanie sa nevyžaduje, avšak len v tom prípade, ak je tento podiel GMO nevyhnutný. Výrobca, resp. dovozca musí predmetnému úradu dokázať, že sa aktívne snažil o odstránenie GMO v danom produkte. V prípade, že podiel GMO je nižší než 0,1 %, kontrolné úrady vychádzajú z toho, že sa jedná o náhodné a technicky neodstrániteľné množstvo.

3.1.2 *Príčiny rozdielného prístupu*

Dôvodov, prečo má EÚ takú prísnu reguláciu a USA oveľa liberálnejšiu, je mnoho. Z ekonomického pohľadu hrá významnú rolu konkurencieschopnosť európskych poľnohospodárov. Punt a Wessler vo svojej práci³⁰ využívajú najmä názory Andersona, Graffa a Swinnena. Anderson uvádza, že práve politicko-ekonomický model je dôvodom tejto prísnej regulácie, nakoľko európski poľnohospodári majú v oblasti GM produktov komparatívnu nevýhodu oproti americkým. Ak sa teda títo poľnohospodári spoja s environmentálnymi lobistickými skupinami, môžu uspieť.³¹ Podľa Graffa je tento politicko-ekonomický model výsledkom záujmov ešte širšej skupiny, kam patrí najmä agrochemický priemysel, európski poľnohospodári a environmentálne mimovládne organizácie. Títo hráči sa zhodli na vytvorení rámca, v ktorom GM produkty nie sú dovolené, resp. sú dovolené vo veľmi obmedzenom množstve. Záujmové skupiny následne ovplyvnili vnímanie spotrebiteľov a ich mienku o GM produktoch.³² Swinnen a Vandemoortele túto teóriu ešte rozšírili pozitívom dynamického modelu. Ukazujú, že aj malý rozdiel v preferenciách spotrebiteľov v kombinácii so záujmami výrobcov môžu vyústiť do dvoch veľmi rozdielnych režimov. Navyše aj keď sa preferencie spotrebiteľov následne zmenia v prospech nových technológií, vláda nezmení svoj prístup, ak by to malo znamenať vysoké náklady pre výrobcov.³³

Postoj spotrebiteľov zohráva významnú úlohu. Ak spotrebiteľia odmietajú GM produkty, pretože ich považujú za tovary podradnej kvality, resp. za rizikové, môžu sa obrátiť na vládu so žiadosťou o zavedenie ochranných opatrení. Problémom tu však je fakt,

³⁰ Punt, J.M.: – Wessler J. Legal but costly: An Analysis of the EU GM Regulation of the WTO Trade Dispute Between the EU and the USA. 2016. The World Economy.

³¹ Anderson, K.: Trade, Standards and the Political Economy of Genetically Modified Food. World Bank Policy Research Paper 3395. 2004. [Citované 01.05.2017]. Dostupné na internete: <http://documents.worldbank.org/curated/en/310411468765314748/pdf/wps3395Standards.pdf>

³² Graff, G.D. a kol.: The Political Economy of Agricultural Biotechnology Policies. 2009. [Citované 01.05.2017]. Dostupné na internete: <http://www.agbioforum.org/v12n1/v12n1a04-graff.htm>

³³ Swinnen, J.F.M.-Vandemoortele, T.: Policy Gridlock or Future Change? The Political Economy Dynamics of EU Biotechnology Regulation. 2010. [Citované 01.05.2017]. Dostupné na internete: <http://www.agbioforum.org/v13n4/v13n4a01-vandemoortele.htm>

že podľa pravidiel WTO sa neberú do úvahy preferencie spotrebiteľov, pokiaľ nie sú podložené vedeckými dôkazmi.³⁴

Vnímanie spotrebiteľov a to, ako s ním politici nakladajú, je úzko prepojené s témou, čo je „náležitá veda“ a či spotrebiteľia akceptujú názor vedeckej komunity alebo nie. Kerr³⁵ uvádza, že existuje mnoho dôkazov, že ho neakceptujú. Tento fakt následne vedie k dvom rozličným prístupom – na jednej strane EÚ a na druhej USA – pri formulovaní svojej politiky. Zatiaľ čo EÚ je stúpencom prístupu sociálnej racionality, USA patrí skôr k vedeckej racionalite. Zástancovia sociálnej racionality sú spravidla veľmi opatrní, čo sa týka nových technológií, a overené produkty a postupy považujú spravidla za dobré. Pri zvažovaní rizika berú do úvahy známe, hypotetické a špekulatívne riziká. Do rozhodovacích procesov častejšie vstupujú zástupcovia súkromného sektora. Druhá skupina, teda zástancovia tzv. vedeckej racionality, má tendenciu byť viac otvorená k technologickému pokroku, pričom zváži známe a hypotetické riziká, zväčša však nie špekulatívne. To vedie k užšiemu spektru faktorov, ktoré sú zohľadňované pri posudzovaní rizika. Rozhodovanie tu prebieha najmä na úrovni odborníkov a právnikov. Táto teória predstavuje jednu z možných príčin rozdielného vnímania GM produktov v EÚ a USA. O jej pravdivosti však možno polemizovať a za týmto rozdielnym vnímaním jednej problematiky môže byť i množstvo iných príčin. Nech je príčina akákoľvek, toto rozdielne vnímanie spôsobilo dva odlišné názory a dve odlišné regulácie pri posudzovaní niektorých nových produktov, ako napr. GM produktov. Regulácia EÚ je oveľa viac obozretná a vývoj je relatívne pomalý.

Prístup sociálnej racionality je pre príslušníkov tejto skupiny prirodzený a neoddeliteľne k nej patrí. Problémom však v otázke GM produktov zostáva, že tento prístup nie je kompatibilný s pravidlami WTO.

3.1.3 Deklarácia piatich

Odmietavý postoj EÚ sa jasne prejavil v tzv. Deklarácii piatich. V roku 1999 Dánsko, Grécko, Francúzsko, Taliansko a Luxembursko vyhlásili na stretnutí Rady ministrov životného prostredia EÚ, že pozastavia akékoľvek ďalšie schvaľovanie GM

³⁴ Hobbs, J.E. – Kerr, W.A.: Consumer Information. Labelling and International Trade in Agri-food Products. Food Policy. 2006. s. 78-89. In Journal of International Trade Law and Policy

³⁵ Kerr, W.A.: Genetically Modified Organisms, Consumer Scepticism and Trade Law: Implications for the Organisation of International Supply Chains. 1999. In Supply Chain Management: An International Journal.

plodín, kým nebude prijatá nová legislatíva upravujúca označovanie a vystopovateľnosť GM potravín. Hoci sa táto dohoda často označuje za kvázi alebo de facto moratórium pestovania GM plodín, v tom čase už existovalo niekoľko zákazov GM plodín v Európe (Rakúsko, Grécko, Francúzsko). Európska únia mala snahu tieto štáty presvedčiť, aby zrušili dané zákazy. Hoci v období tohto moratória neboli schválené žiadne nové plodiny na pestovanie, niekoľko druhov kukurice bolo povolených na import. Lieberman a Gray uvádzajú, že na otázku moratória sa možno pozeráť z troch rôznych hľadísk:

1. Moratórium bolo od roku 1999 a skončilo v roku 2004, keď bola schválená GM kukurica Bt 11 – sladká kukurica vyrábaná švajčiarskou firmou Syngenta.
2. Nikdy neprišlo k moratóriu, len k dočasným zákazom nového povolenia pestovania GM plodín.
3. Moratórium stále trvá, pretože stále pretrvávajú lokálne zákazy pestovania a neprichádza k povoľovaniu pestovania (okrem Amflora zemiakov, ale tieto boli stiahnuté z trhu).³⁶

Bez ohľadu na to, ku ktorému názoru sa prikloníme, zostáva faktom, že po niekoľko rokov GM produkty neboli povolené. Toto „moratórium“ - alebo zbytočné prieskumy v schvaľovacom procese - vyústilo v spor pred WTO, keď USA, Argentína a Kanada požiadali o prešetrovanie opatrení zo strany EÚ.

3.2 WTO spor

13. a 14. mája 2003 USA, Kanada a Argentína požiadali o konzultácie s EÚ ohľadom regulácií GM produktov. Hlavné námietky žalujúcich strán smerovali proti:

- Všeobecné moratórium – pozastavenie schvaľovania všetkých geneticky modifikovaných produktov
- Oneskorenia pre konkrétne produkty – oneskorenie v schvaľovacom procese pre konkrétne produkty

³⁶ Lieberman, S. – Gray, T.: The World Trade Organization's Report on the EU's Moratorium on Biotech Products: The Wisdom of the US Challenge to the EU in the WTO. 2008. In Global Environmental Politics, s. 33-52

- Národné zákazy – národné ochranné opatrenia, ktoré zakazovali dovoz produktov, ktoré už boli schválené Európskou úniou, do šiestich členských štátov.

Žalujúce strany namietali, že EÚ porušovala svoje povinnosti vyplývajúce z Dohody WTO o aplikácii sanitárnych a fytosanitárnych opatrení (SPS), ako aj z Dohody o technických prekážkach obchodu (TBT). Napriek pokusom o vyriešenie sporu na spoločných rokovaníach sa nepodarilo krajinám prísť ku kompromisu. Následne sa tri žalujúce krajiny 7.8.2003 obrátili na panel orgánu pre riešenie sporov. Týmto sa začal dlhý proces výsluchov, konzultácií a negociácií. Trvalo tri roky, kým panel dospel k záveru, a záverečná správa bola vydaná v roku 2006.

V septembri 2006 panel zriadený na pôde WTO vydal správu v prípade sťažností USA (WT/DS291), Kanady (WT/DS292), a Argentíny (WT/DS293). Hlavné dohody v rámci WTO týkajúce sa tejto problematiky sú Dohoda o sanitárnych a fytosanitárnych opatreniach (SPS) a Dohoda o technických prekážkach obchodu (TBT). Jej cieľom je garantovať, že importované produkty nepodliehajú prísnejšej regulácii než obdobné domáce produkty: „Sanitárne a fytosanitárne opatrenia sa nebudú uplatňovať spôsobom, ktorý by vytváral skryté obmedzenie medzinárodného obchodu.“³⁷ Podstatou dohody SPS je zabezpečiť, aby sa „...akékoľvek sanitárne alebo fytosanitárne opatrenie uplatňovalo len v rozsahu nevyhnutnom na ochranu života alebo zdravia ľudí, zvierat alebo rastlín, aby sa zakladalo na vedeckých zásadách a aby sa nerealizovalo bez dostatočného vedeckého dôkazu“³⁸ Táto dohoda však pripúšťa aj prijatie opatrení bez predloženia vedeckého dôkazu, ak nie je tento k dispozícii: „Ak príslušný vedecký dôkaz nie je dostatočný, člen môže dočasne prijať sanitárne alebo fytosanitárne opatrenia na základe príslušných dostupných informácií vrátane tých, ktoré sú z príslušných medzinárodných organizácií, ako aj zo sanitárnych alebo z fytosanitárnych opatrení uplatňovaných inými členmi.“³⁹

Cieľom Dohody o technických prekážkach obchodu (TBT) je zabezpečiť, aby technické predpisy, normy a postupy posudzovania zhody neboli pripravované, prijímané alebo uplatňované s úmyslom vytvárať zbytočné prekážky v medzinárodnom obchode. Stanovuje, že technické predpisy nebudú obmedzovať obchod viac, ako je nevyhnutné na

³⁷ DOHODA o uplatňovaní sanitárnych a fytosanitárnych opatrení. Čl. 2 ods. 3. 1994. [Citované 06.05.2017]. Dostupné na internete: [http://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/PDF/?uri=CELEX:21994A1223\(05\)&from=SK](http://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/PDF/?uri=CELEX:21994A1223(05)&from=SK)

³⁸ Ibid.. Čl. 2 ods. 2

³⁹ Ibid.

splnenie zákonných cieľov, kam patrí aj ochrana zdravia alebo bezpečnosti ľudí.⁴⁰ Podobne ako Dohoda SPS, aj Dohoda TBT má zabezpečiť, aby importované produkty neboli vystavené prísnejšiemu zaobchádzaniu než domáce obdobné produkty: „Členovia zabezpečia, aby sa s výrobkami dovážanými z územia ktoréhokoľvek člena nezaobchádzalo, pokiaľ ide o technické predpisy, menej priaznivo ako s obdobnými výrobkami domáceho pôvodu alebo s obdobnými výrobkami pochádzajúcimi z ktorejkoľvek inej krajiny.“⁴¹ Dohoda TBT sa aplikuje nezávisle od dohody SPS: „Ustanovenia tejto dohody sa nevzťahujú na sanitárne a fytosanitárne opatrenia.“⁴² Žalujúce strany sa odvolávali na porušenie oboch zmlúv pre prípad, že ich námietky týkajúce sa dohody SPS by neboli uznané.⁴³

Kľúčovou otázkou pre panel bolo rozhodnúť, či sa Dohoda o uplatňovaní sanitárnych a fytosanitárnych opatrení vzťahuje na predmetné opatrenia, ktoré využívala EÚ. Na to, aby tieto opatrenia spadali pod SPS Dohodu, by museli byť opatrenia:

- a) na ochranu života a zdravia zvierat alebo rastlín na území člena pred rizikami vyplývajúcimi z výskytu, usadenia alebo rozšírenia škodcov, chorôb, organizmov prenášajúcich choroby alebo organizmov spôsobujúcich choroby,
- b) na ochranu života alebo zdravia ľudí alebo zvierat na území člena pred rizikami vyplývajúcimi z prísad, kontaminátov, toxínov alebo organizmov v potravinách, nápojoch alebo v krmivách zapríčiňujúcich choroby,
- c) na ochranu života alebo zdravia ľudí na území člena pred rizikami vyplývajúcimi z chorôb prenášaných zvieratami, rastlinami alebo výrobkami z nich, alebo z výskytu, usadenia, alebo rozšírenia škodcov,
- d) na zabránenie alebo na obmedzenie ostatných škôd na území člena vyplývajúcich z výskytu, usadenia alebo rozšírenia škodcov.⁴⁴

⁴⁰ DOHODA o technických prekážkach obchodu. Čl. 2 ods. 2. 1994. [Citované 06.05.2017]. Dostupné na internete: https://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/17-tbt.pdf

⁴¹ Ibid. Čl. 2 ods.1

⁴² Ibid. Čl. 1 ods. 5

⁴³ Punt, J.M. – Wessler J. Legal but costly: An Analysis of the EU GM Regulation of the WTO Trade Dispute Between the EU and the USA. 2016. In The World Economy.

⁴⁴ Dohoda o uplatňovaní sanitárnych a fytosanitárnych opatrení. Príloha A - definície. 1994. [Citované 06.05.2017].

Dostupné na internete: https://www.wto.org/english/res_e/booksp_e/analytic_index_e/sps_03_e.htm

Ak by opatrenia zavedené EÚ spadali do jednej z definovaných skupín, bola by EÚ oprávnená zaviesť oneskorenia pri schvaľovacom procese daných GM produktov. Panel však konštatoval, že Európska únia vydala všeobecný zákaz dovozu týchto produktov, ktorý nie je v súlade s výnimkami uvedenými v SPS Dohode.

Európska únia trvala na svojom tvrdení, že neprišlo k žiadnemu moratóriu, len k oneskoreniu v schvaľovacom procese, resp. k zbytočným prieťahom. Tieto oneskorenia považovala za nevyhnutné, nakoľko neboli k dispozícii dostatočné vedecké dôkazy o rizikách existujúcich GMO. Navyše argumentovali, že ich konanie bolo v súlade s Kartagenským protokolom o biologickej bezpečnosti, ktorý podpísali Kanada aj Argentína, hoci ho ešte neratifikovali. Panel WTO však rozhodol, že Kartagenský protokol a Dohovor o biologickej diverzite sa na tento prípad nevzťahujú, nakoľko žalujúce štáty dohodu buď neratifikovali, alebo neboli členom. V debate, či je princíp predbežnej opatrnosti všeobecným princípom práva – a to najmä v iných oblastiach práva ako je právo životného prostredia –, sa panel rozhodol nezaújať postoj, nakoľko túto debatu ešte nepovažoval za vyriešenú.⁴⁵ V zvyšnej časti rozhodnutia sa panel k tejto problematike nevyjadroval, okrem časti v SPS dohode, kde je táto téma obsiahnutá: Ak príslušný vedecký dôkaz nie je dostatočný, člen môže dočasne prijať sanitárne alebo fytosanitárne opatrenia na základe príslušných dostupných informácií.⁴⁶

Panel musel určiť, čo bude vo svojom rozhodnutí analyzovať a čo nie. Po komplexnej analýze žiadosti dospeli k záveru, že nasledujúce subjekty v rozhodnutí nie je nutné analyzovať:

1. či sú GM produkty vo všeobecnosti bezpečné,
2. či sú GM produkty obdobné ako produkty, ktoré nie sú GM,
3. či je proces schvaľovania každého jednotlivého prípadu, ktorý je používaný Európskou komisiou, v súlade s pravidlami WTO,

⁴⁵ Punt, J.M. – Wessler J. Legal but costly: An Analysis of the EU GM Regulation of the WTO Trade Dispute Between the EU and the USA.2016. In The World Economy.

⁴⁶ ⁴⁶ DOHODA o uplatňovaní sanitárnych a fytosanitárnych opatrení. Čl. 5 ods. 7. 1994. [Citované 06.05.2017]. Dostupné na internete: [http://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/PDF/?uri=CELEX:21994A1223\(05\)&from=SK](http://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/PDF/?uri=CELEX:21994A1223(05)&from=SK)

4. či Európska komisia správne vykonala posúdenie rizika.⁴⁷

V otázke všeobecného moratória panel potvrdil, že k nemu prišlo, hoci ostalo nejasné, či toto moratórium bolo zastavené alebo nie. Rovnako panel potvrdil, že schválenie niekoľkých GM produktov bolo so zbytočnými priet'ahmi.⁴⁸ Čo sa týka moratória konkrétnych produktov, panel konštatoval, že v 24 prípadoch z 27 prišlo skutočne k zbytočným priet'ahom v schvaľovacom procese, avšak EÚ neporušila žiadne iné povinnosti vyplývajúce z dohody SPS, pričom sa preverovali tie body, ktoré namietali žalujúce strany.⁴⁹

Ohľadom zákazov dovozu zo strany Rakúska, Francúzska, Nemecka, Grécka, Talianska a Luxemburska panel skúmal, či tieto zákazy boli založené na posúdení rizika, a v prípade že nie, či boli odôvodnené, pretože nebolo k dispozícii dostatočné vedecké zhodnotenie problematiky pre posúdenie rizika (čím by bola naplnená podmienka pre princíp predbežnej opatrnosti podľa SPS). Nález panelu v týchto zákazoch bol, že neboli založené na posúdení rizika a že bolo k dispozícii dostačujúce množstvo vedeckých dôkazov pre posúdenie rizika. Z toho vyplýva, že zákazy skutočne porušovali SPS dohodu.⁵⁰

Všetky žalujúce krajiny sa vyjadrili, že správa panelu je výhrou pre nich samotných, ako aj pre ostatné štáty exportujúce geneticky modifikované potraviny a krmivá.⁵¹ Účastníci sporu však nie sú jediní, koho sa táto problematika týka. Niekoľkí členovia WTO prejavili záujem vystupovať v spore v pozícii tretích strán – vrátane rozvojových krajín, ktoré prejavili záujem o udržanie flexibility v spôsobe regulácie importu GMO. Ako tretie strany v tomto spore vystupovali Austrália, Brazília, Čile, Čína, Kolumbia, El Salvador, Honduras,

⁴⁷ Punt, J.M. – Wessler J. Legal but costly: An Analysis of the EU GM Regulation of the WTO Trade Dispute Between the EU and the USA.2016. In The World Economy.

⁴⁸ World Trade Organization. Measures Affecting the Approval and Marketing of Biotech Products. 2006, [Citované 06.05.2017]. Dostupné na internete:

https://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/cases_e/ds291_e.htm

⁴⁹ Punt, J.M. – Wessler J. Legal but costly: An Analysis of the EU GM Regulation of the WTO Trade Dispute Between the EU and the USA.2016. In The World Economy.

^{50 50} Punt, J.M. – Wessler J. Legal but costly: An Analysis of the EU GM Regulation of the WTO Trade Dispute Between the EU and the USA.2016. In The World Economy.

⁵¹ Palmer, A. : The WTO GMO Dispute: Implications for developing countries and the need for an appeal . 2006. [Citované 07.05.2017]. Dostupné na internete:

http://www.genewatch.org/uploads/f03c6d66a9b354535738483c1c3d49e4/WTO_Biotech_case_dcsummaryfinal_1.pdf

Mexiko, Nový Zéland, Nórsko, Paraguaj, Uruguaj, Peru a Thajsko. Správy vydané v tomto spore totiž majú dopad na riešenie obdobných prípadov aj pre iných aktérov v budúcnosti. Pre tretie štáty je teda relevantný nález Rozhodovacieho orgánu, i keď ich priamo neovplyvní. Rovnako môže mať význam v budúcnosti pre iné produkty, ktoré vplývajú na ľudské zdravie.

Kanada a Argentína medzičasom spor vyriešili dohodou s EÚ (2009 a 2010), avšak spor s USA nebol dodnes vyriešený. Posledným krokom v tomto spore bola žiadosť o autorizáciu protiopatrení, ktorú USA predložila v roku 2008. Potom nasledovalo pozastavenie rozhodcovského konania na spoločnú žiadosť USA a EÚ, ktoré sa dohodli na spoločnom postupe v súlade s čl. 21 a 22 DSU. Rozhodcovské konanie je v súčasnosti teda pozastavené s účinnosťou od 15.02. 2008 až do kým USA nepožiadá o obnovenie konania podľa podmienok dohodnutých medzi stranami 14.01.2008.⁵²

Dohoda EÚ s Kanadou bola podpísaná 15.07.2009 a s Argentínou 19.03.2010. V týchto dohodách sa zmluvné strany dohodli na vyriešení sporu WT/DS293 v súlade s čl. 3.6 DSU. V týchto dohodách sa zmluvné strany dohodli na zriadení bilaterálnych rokovaní o prístupe GMO na trh v spoločnom záujme krajín. Tieto rokovania sa uskutočnia dvakrát za rok medzi zástupcami zmluvných strán, pričom sa bude rokovať o relevantných témach týkajúcich sa danej problematiky, zahŕňajúc:

- schvaľovanie GMO na území zmluvných štátov,
- komerčný a ekonomický výhľad pre budúce schvaľovanie GMO,
- možný dopad rôznorodého schvaľovacieho procesu na trh, ako aj možného náhodného výskytu neautorizovaných produktov, a náležité opatrenia pre daný prípad,
- akékoľvek opatrenia týkajúce sa GMO, ktoré by mohli ovplyvniť obchod medzi zmluvnými štátmi,
- nová legislatíva v oblasti GMO,
- prax v implementácii legislatívy týkajúcej sa GMO.⁵³

⁵² WTO: DS291: European Communities — Measures Affecting the Approval and Marketing of Biotech Products. 2008. [Citované 07.05.2017]. Dostupné na internete: https://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/cases_e/ds291_e.htm

⁵³ Ibid.

Cieľom týchto dohôd teda bolo zintenzívniť dialóg medzi stranami o obchode s GMO a potenciálne nezhody riešiť formou bilaterálneho kompromisu, nie sporu pred WTO.

3.3 Súlad úpravy GMO v EÚ s pravidlami WTO

Na základe opisu uvedeného v predchádzajúcej kapitole môžeme konštatovať, že v súčasnosti nie je v EÚ moratórium. Napriek tomu by však krajiny exportujúce GMO mohli namietat', že prichádza k oneskoreniu vydania povolení. Avšak keďže WTO sa nevyjadrila k otázke zhody GM produktov s produktmi, ktoré nie sú geneticky modifikované, oneskorenie sa nebude posudzovať podľa týchto produktov, ale všeobecne.

Argument EÚ, že oneskorenie nie je neoprávnené, pretože tento proces je v súlade s Kartáginským protokolom o biologickej bezpečnosti, neuspeje, nakoľko sa WTO už vyjadrilo, že tento protokol nie je pre daný prípad relevantný, keďže žalobcovia neboli členom, resp. neratifikovali Kartáginský protokol. Z piatich najväčších výrobcov GM produktov (USA, Brazília, Kanada, Argentína a India) tri (USA, Kanada a Argentína) neratifikovali Kartáginský protokol o biologickej bezpečnosti. Je pravdepodobné, že ak by sa obnovil tento spor pred WTO, žalobcami by boli znova práve tieto krajiny.⁵⁴

Ďalším možným argumentom EÚ je princíp predbežnej opatrnosti. Kľúčovou otázkou v tomto prípade zostáva, aký level neistoty a potenciálnej škody je dostatočný na aplikáciu princípu predbežnej opatrnosti. Debata o tejto hranici však pravdepodobne zostane otvorená a jediný spôsob, ako sa možno pred WTO odvolať na princíp predbežnej opatrnosti, bude aj naďalej článok 5.7 SPS dohody. Táto pripúšťa moratórium, ak je k dispozícii vedecký dôkaz, dokazujúci škodlivosť všetkých GM produktov.⁵⁵

Dôležitou otázkou zostáva, či členské štáty EÚ podľa pravidiel WTO v skutočnosti spôsobujú zbytočné prierahy. Punt a Wesseler uvádzajú, že podľa novej legislatívy WTO je teoreticky možný nekonečný kruh medzi vyšetrovacou komisiou a Európskou komisiou. V takom prípade by návrh dostal negatívne alebo žiadne stanovisko. EK by potom

⁵⁴ Lieberman, S. a Gray, T.: The so called „Moratorium“ on the Licensing of New Genetically Modified Products by the European Union: A Study in Ambiguity. 2006. In Environmental Politics.

⁵⁵ Van der Belt.: Debating the Precautionary Principle. „Guilty or Proven Innocent“ or Innocent Until proven Guilty? 2003. In Plant Physiology. [Citované 07.05.2017]. Dostupné na internete: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC526264/>

v časovom horizonte dvoch mesiacov predložila pozmenenú verziu žiadosti a scenár by sa zopakoval. Pokiaľ by nastala takáto situácia, viedlo by to k zbytočným priet'ahom, pretože komisia má tiež možnosť postúpiť žiadosť odvolacej komisii, čím by sa ukončil tento „nekonečný kruh“.

Ak krajina zakáže pestovanie GM plodín bez argumentácie vedeckými dôkazmi, je to spravidla považované za porušenie povinností vyplývajúcich z členstva vo WTO. K tejto situácii prišlo napr. v prípade Francúzska, ktoré odmietlo udeliť povolenie repke olejnej MS1/RF1. Panel WTO označil toto odmietnutie za zbytočné priet'ahy.⁵⁶ Na vyriešenie dilemy s nedostatočnými vedeckými dôkazmi však EÚ podniká množstvo aktivít. Dlhodobo podporuje výskum GM plodín a genetickej modifikácie vo všeobecnosti. EÚ teda aktívne pracuje na svojej povinnosti podľa SPS, aby zákaz pestovania GM plodín podložila vedeckými dôkazmi.⁵⁷

3.4 Opt-out

To, nakoľko je „opt-out“ výnimka pre členské štáty v súlade s pravidlami WTO, je zatiaľ nejasné. V tomto prípade by mali členské štáty možnosť zakázať pestovanie alebo import GM plodín a produktov na základe iných dôvodov ako sú vedecké dôkazy. Sem možno zaradiť napríklad averziu spotrebiteľov. Ani pri tejto argumentácii však nemajú štáty úplnú voľnosť. Podľa tejto novej legislatívy musia uviesť konkrétnejšie dôvody, prečo sa rozhodli zaviesť daný zákaz. „Každý členský štát, ktorý bude chcieť využiť túto opt-out výnimku, bude musieť odôvodniť obmedzenie alebo zákaz pre každý jednotlivý prípad osobitne, pričom zohľadní príslušné GMO, druh plánovaného opatrenia a konkrétne okolnosti na vnútroštátnej alebo regionálnej úrovni, ktoré odôvodňujú takúto výnimku.“⁵⁸

⁵⁶ WTO: France - MS1/RF1 oilseed rape (EC-161). [Citované 07.05.2017]. Dostupné na internete: https://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/291r_conc_e.pdf

⁵⁷ Vid' napr. Aguilar, A. a kol.: Thirty years of European biotechnology programmes: from biomolecular engineering to the bioeconomy. [Citované 07.05.2017]. Dostupné online: http://cdn.elsevier.com/promis_misc/05042NBT.pdf

⁵⁸ Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady, ktorým sa mení nariadenie (ES) č. 1829/2003, pokiaľ ide o možnosť členských štátov obmedziť alebo zakázať používanie geneticky modifikovaných potravín a krmív na svojom území. [Citované 07.05.2017]. Dostupné na internete: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/PDF/?uri=CELEX:52015PC0177&from=EN>

Predmetné nariadenie taktiež určuje, že „Opatrenia prijaté členskými štátmi musia byť zlučiteľné s vnútorným trhom (...) a s medzinárodnými záväzkami Únie“⁵⁹ Z tejto regulácie teda vyplýva, že Európska únia necháva na členských štátoch, aby sami rozhodli o dôvodoch zákazu, pričom nevylučuje dôvody iné ako vedecké dôkazy, avšak zostáva na štáte samotnom, aby zabezpečil, že predmetný zákaz bude možné odôvodniť pred WTO.

3.4.1 Súlad národných zákazov a obmedzení pestovania GM plodín s predpismi WTO

Predpisy WTO musia byť vykladané v zmysle konkrétneho prípadu. To, ktoré ustanovenia by sa použili v prípade zákazu pestovania GMO, závisí od dôvodu zákazu, ktorý by dané štáty použili. Pokiaľ by sa odvolávali na viaceré dôvody súčasne, môže prísť k situácii, kedy sa použije viac ustanovení súčasne.

Zámer zaviesť možnosť opt-out pre svoje členské štáty priblížila EÚ ostatným členom WTO svojím oznámením z 20. mája 2015. V tomto oznámení uvádza, že predkladaný návrh umožňuje členským štátom zaviesť obmedzenia na trhu s GMO, avšak nie import a umiestnenie týchto produktov na trh. Ak je v produktoch podiel GMO, ktoré sú schválené na úrovni EÚ, nižší než 0,9 % a výskyt je náhodný alebo mu nie je možné zabrániť, na tieto produkty sa dané obmedzenia nevzťahujú. Cieľom tohto opatrenia je umožniť členským štátom brať do úvahy aj iný zreteľ než EÚ využila pri autorizácii daného produktu. Tento návrh neovplyvní proces autorizácie na úrovni EÚ, ktorý zostáva aj naďalej nezmenený.⁶⁰

Niekoľko štátov vyjadrilo obavy o predkladanej správe EÚ. Spojené štáty sa vyjadrili, že táto nová úprava povolí členským štátom zaviesť obmedzenia alebo zákaz GMO bez oprávnených dôvodov. Argentína, Paraguaj, Uruguaj, Brazília a Kanada predniesli podobné obavy, pričom uviedli, že navrhovaná revízia zavedie zbytočné obmedzenia v medzinárodnom obchode. Vyššie spomínané oznámenie EÚ bolo nebolo predložené SPS komisii, čo niektorí členovia WTO kritizovali. EÚ však argumentovala tým, že tento návrh nezavádza žiadne obmedzenia alebo zákazy GMO, ale len dáva členským štátom možnosť

⁵⁹ Ibid.

⁶⁰ WTO Committee on Technical Barriers to Trade: Notification / TBT / N / EU/ 284. 2015. [Citované 07.05.2017]. Dostupné na internete:

<https://docs.wto.org/dol2fe/Pages/SS/directdoc.aspx?filename=q:/G/TBTN15/EU284.pdf>

nesúhlasu s autorizáciou na úrovni EÚ z dôvodu verejného záujmu v danej krajine. EÚ taktiež uviedla, že tento návrh sa nevzťahuje na ochranu zdravia ľudí a zvierat alebo ochranu prírody, ktoré upravuje SPS dohoda, a tak nie je potrebné, aby oznámenie predložili aj SPS komisii.

Európska únia formulovala svoj postoj k súladu opt-out s pravidlami WTO v správe Európskej komisie z 5. mája 2011. Pred vydaním tejto správy bola zriadená pracovná skupina, ktorá sa zaoberala podrobnou analýzou interpretácie a vzájomných vzťahov medzi článkom III ods. 4 a článkom XX zmluvy GATT a načrtla v abstraktnej rovine možnosti, ktoré ponúka táto dohoda. Cieľom bolo ozrejmiť súlad opt-out opatrení s pravidlami WTO. V správe sa však konštatuje, že posúdenie každého prípadu potenciálneho obmedzenia alebo zákazu je nevyhnutne nutné skúmať v kontexte udalostí daného konkrétneho prípadu. Zároveň komisia potvrdila, že v súlade s článkom 207 ZFEÚ⁶¹ aj naďalej zaistí ochranu pred akýmkoľvek sťažnosťami proti opatreniam prijatým členskými štátmi pred rozhodujúcim orgánom WTO.

V danej správe Európska komisia formuluje svoj postoj k súladu opt-out s pravidlami WTO nasledovne:

1. Všetky regulačné rozdiely medzi členmi WTO, dokonca aj opatrenia zabezpečujúce neutrálne zaobchádzanie s importovanými tovarmi voči domácim tovarom, potenciálne ovplyvnia obchodnú bilanciu medzi členmi WTO.
2. Pravidlá WTO nevyžadujú úplnú medzinárodnú harmonizáciu, ale ponechávajú určitý regulačný priestor a autonómiu jednotlivým členským štátom. Poskytujú teda špecifické pravidlá pre vyváženie obchodných záujmov a regulačných záujmov.
3. Pri výkone tejto regulačnej autonómie má Európska únia rozdielny prístup k GMO a konvenčným produktom, pričom pravidlá upravujúce GMO sú v niektorých smeroch restriktívnejšie. Všetky tieto pravidlá však zabezpečujú neutrálne zaobchádzanie s domácimi a zahraničnými produktmi.
4. Článok III ods. 4 zmluvy GATT vyžaduje, aby importovaným produktom boli poskytnuté výhody nie menšie než výrobkom domáceho pôvodu. Pre aplikáciu tohto ustanovenia sa vyžaduje, aby boli domáci produkt a importovaný produkt obdobné produkty.

⁶¹ Článok 207 ZFEÚ upravuje Spoločnú obchodnú politiku EÚ

5. Ak je importovaný produkt GMO, potom je domáci obdobný produkt tiež GMO; ak je importovaný produkt bez genetickej modifikácie, potom obdobný domáci produkt je bez genetickej modifikácie. Ak pri domácom produkte nezáleží na tom, či je geneticky modifikovaný alebo nie, potom ani pri importovanom produkte na tom nezáleží. Tieto tri skupiny teda možno považovať za tri horizontálne línie.
6. Po tom, čo identifikujeme domáci a zahraničný produkt, je potrebné zvážiť, či opatrenie poskytuje importovanému produktu menšie výhody než domácomu obdobnému produktu.
7. Je rozdiel medzi „de iure“ a „de facto“ porušením článku III ods. 4 GATT. V „de iure“ porušení sú importovanému produktu poskytované výhody menšie než domácomu obdobnému produktu, pričom toto rozdielne zaobchádzanie je priamo uvedené v danom opatrení. Pri „de facto“ porušení je opatrenie navonok neutrálne, ale sťažovateľ tvrdí, že prišlo k rozdielnemu zaobchádzaniu založenému na: 1) údajnom reštriktívnom efekte na obchod, 2) údajnom celi alebo zámere opatrenia; 3) iných faktoroch, ktoré sú považované za relevantné na porušenie dohody.
8. Žiadne z plánovaných opatrení nemá ponúkať importovaným produktom menšie výhody než domácomu obdobnému produktu, pričom toto rozdielne zaobchádzanie by bolo v danom opatrení priamo uvedené; teda nepríde k „de iure“ porušeniu čl. III ods. 4 GATT. Pokiaľ by krajiny namietali porušenie predmetného odseku, bolo by to pravdepodobne skôr na „de facto“ báze.
9. V takomto kontexte je možné, že sťažovateľ by použil nasledujúci spôsob argumentácie: importovaný GM produkt je obdobný produkt ako domáci produkt bez genetickej modifikácie; regulácia GM produktu je reštriktívnejšia než regulácia produktu bez genetickej modifikácie, a teda importovanému produktu sú ponúknuté menšie výhody než domácomu produktu, takže prichádza k „de facto“ porušeniu čl. III ods. 4 GATT. Nedostatok tohto argumentu je, že chybné predpokladá, že v prípade obdobných produktov má štát regulačnú autonómiu len v miere určenej čl. XX GATT. Odvolací orgán však rozhodol, že tento prístup nie je správny.⁶²

⁶² Opatrenia Spoločenstva týkajúce sa azbestu a výrobkov obsahujúcich azbest, WT/DS135/AB/R, Správa odvolacieho orgánu ods. 100: Členský štát môže uplatňovať rozdiely pre produkty, ktoré boli označené za

10. Na obranu tohto argumentu možno uviesť, že tento prístup nie je adekvátnou metódou na posúdenie, či prišlo k „de facto“ porušeniu čl. III ods. 4 GATT. Je preto nevyhnutné vziať do úvahy všetky faktory. Tieto faktory zahŕňajú stanovené ciele tohto opatrenia. V tomto bode môžeme uvažovať o niekoľkých cieľoch. Obranný argument by bol nasledujúci: 1) tieto ciele sú legitímne; 2) prostriedky primerane prispievajú k dosiahnutiu stanoveného cieľa; 3) údajné obmedzenie obchodu je len dočasný obchodný šok spôsobený zmenou v právnej úprave; 4) použité prostriedky sú prostriedky s najmenšou mierou obmedzenia obchodu dostupné pre dosiahnutie zvoleného cieľa. V tomto kontexte je zoznam potenciálnych legitímnych cieľov otvorený a nie je limitovaný na dôvody výslovne stanovené vo všeobecných výnimkách GATT v článku XX.
11. Tento prístup dopĺňa a neodporuje v žiadnom smere argumentu, že geneticky modifikované organizmy nie sú obdobné produkty ako organizmy bez genetickej modifikácie.⁶³

V predkladanej správe EÚ kladie veľký dôraz na to, že GMO nie sú obdobné produkty ako produkty bez genetickej modifikácie. Z toho vyplýva možnosť rôzneho prístupu k GMO bez toho, aby bol porušený čl. III ods. 4 GATT, nakoľko importovanému produktu sú ponúknuté menšie výhody než domácomu nie z dôvodu pôvodu, ale pretože nejde o dva obdobné produkty. EÚ poukazuje taktiež na prípad WT/DS135/AB/R: Opatrenia Spoločenstva týkajúce sa azbestu a výrobkov obsahujúcich azbest. V tomto spore bol francúzsky zákaz dovozu azbestu panelom označený ako oprávnený, hoci Kanada namietala, že ide o produkt obdobný domácim substitútom. Napriek tomu, že v tomto prípade boli k dispozícii vedecké dôkazy o nebezpečnosti azbestu, možno medzi týmito dvomi prípadmi nájsť určitú paralelu. Dôležitým bodom v predkladanej správe je tiež konštatovanie komisie, že v súlade so spoločnou obchodnou politikou (upravenou v čl. 207 ZFEÚ) aj naďalej bude zabezpečovať obranu členských štátov pred orgánmi riešenia sporov WTO v prípade sťažností na opatrenia prijaté členskými štátmi.

obdobné, bez toho, aby importovanému produktu poskytoval menšie výhody než domácomu produktu len z dôvodu, že je importovaný.

⁶³ European Commission: Commission Staff Working Paper. SEC (2011) 551 final. 2011. [Citované 07.05.2017]. Dostupné na internete: <http://edz.bib.uni-mannheim.de/edz/pdf/sek/2011/sek-2011-0551-en.pdf>

a) Všeobecná dohoda o clách a obchode

Súladi obmedzenia, resp. zákazu výsadby GM plodín so všeobecnou dohodou o clách a obchode skúma Winter. Pre posúdenie, či sú opt-out opatrenia v súlade so zmluvou GATT, je rozhodujúci článok 3 odsek 4:

„Výrobkom ktorejkoľvek zmluvnej strany dovážaným na územie ktorejkoľvek inej zmluvnej strany budú sa poskytovať výhody nie menšie ako výrobkom domáceho pôvodu a to pokiaľ ide o všetky zákony a iné predpisy týkajúce sa ich predaja, ponuky na predaj, nákupu, dopravy, distribúcie alebo používania na vnútornom trhu. Ustanovenia tohto odseku nebudú zabráňovať použitiu vnútorných diferenčných dopravných sadzieb založených výlučne na hospodárnom využití dopravných prostriedkov a nie na pôvode výrobkov.“⁶⁴

Tento odsek možno použiť ako na reguláciu používania produktov, tak aj na reguláciu výsadby. Avšak platí tu podmienka, že tieto opatrenia musia upravovať domáce a zahraničné produkty rozdielne. Táto podmienka v prípade GM produktov nie je splnená, nakoľko sa obmedzenie alebo zákaz výsadby vzťahuje na všetky geneticky modifikované plodiny.

Keďže v skutočnosti sú obmedzením alebo zákazom výsadby postihnuté vo väčšej miere zahraničné než domáce plodiny, nastoľuje sa otázka, či a v akej miere v skutočnosti prichádza k nerovnakému zaobchádzaniu podľa čl. 3 ods. 4 GATT. Rozhodujúcim tu je faktor, či podmienky súťaže boli nastavené v neprospech dovážaných produktov.⁶⁵ V takom prípade by musela byť regulácia nastavená tak, aby priamo znevýhodňovala zahraničné produkty:

Avšak samotná existencia znevýhodňujúceho zaobchádzania s daným importovaným produktom nemusí nevyhnutne znamenať, že sú danému výrobku poskytované menšie výhody než domácejmu výrobku, pokiaľ je toto znevýhodňujúce zaobchádzanie odôvodnené inými faktormi než je krajina pôvodu.⁶⁶

⁶⁴ Všeobecná dohoda o clách a obchode. 1994. Čl. III ods. 4.

⁶⁵ Pozri prípad Japan — Taxes on Alcoholic Beverages, WT/DS8/AB/R, WT/DS10/AB/R, WT/DS11/AB/R. 1996, S. 16 f.; European Communities — Measures Affecting Asbestos and Products Containing Asbestos, WT/DS135/AB/R. 2001.

⁶⁶ Dominican Republic — Measures affecting the importation and internal sale of Cigarettes, WT/DS302/AB/R. 2005. [Citované 12.05.2017]. Dostupné na internete:

Dostupné na internete: https://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/cases_e/ds302_e.htm

Negatívna zmena trhových podmienok v prípade obmedzenia, resp. zákazu výsadby spočíva v tom, že produkty nezodpovedajú obmedzeniam použitia. Táto regulácia je však celkom neutrálna s ohľadom na krajinu pôvodu produktu.

K nerovnakému zaobchádzaniu by prišlo, ak by sa neporovnávali domáce a zahraničné produkty bez genetickej modifikácie navzájom, ale zahraničné GM produkty s domácimi produktmi bez využitia GM. V tomto prípade by nastala situácia, kedy by produkty z prvej skupiny podliehali obmedzeniu / zákazu výsadby, zatiaľ čo druhé nie. Aby bolo však možné takéto porovnanie, muselo by ísť o obdobné produkty. To sa netýka GM produktov a produktov vyrobených bez GM, nakoľko sa tieto produkty navzájom odlišujú fyzickými vlastnosťami aj v oblasti vnímania a preferencií spotrebiteľov.⁶⁷

Možno teda konštatovať, že obmedzenia, resp. zákazy výsadby GM produktov, ktoré platia pre tak pre domáce ako aj pre zahraničné produkty, nie sú v rozpore s čl. 3 ods. 4 GATT.

Podľa článku XX písm. a) a Všeobecnej zmluvy o clách a obchode môžu členské štáty zaviesť ochranné opatrenia, ak sú potrebné na ochranu verejnej mravnosti. Berúc do úvahy zdôvodnenie potreby opt-out výnimky nie je vylúčené, že EÚ by na argumentáciu oprávnenosti tohto opatrenia použila práve čl. XX písm. a) GATT. Práve naopak, dokumenty vydané Európskym parlamentom, radou a komisiou naznačujú, že daný dôvod môže predstavovať základ argumentácie súladu opt-out opatrení s pravidlami WTO.⁶⁸

⁶⁷ Dederer, H.-G.: Nationale „opt-out“ Möglichkeiten beim Anbau gentechnisch veränderter Pflanzen. 2014. [Citované 12.05.2017]. s. 61. Dostupné na internete: https://www.bfn.de/fileadmin/BfN/recht/Dokumente/Opt_Out_RGutachten_Winter.pdf

https://www.bmbf.de/files/Rechtsgutachten_Prof._Dr._Dederer.pdf

⁶⁸ REGULATION (EU) No 1093/2010 OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL of 24 November 2010 establishing a European Supervisory Authority (European Banking Authority), amending Decision No 716/2009/EC and repealing Commission Decision 2009/78/EC. [Citované 12.05.2017]. Dostupné na internete:

<http://www.europarl.europa.eu/document/activities/cont/201209/20120918ATT51620/20120918ATT51620EN.pdf>

b) Dohoda o sanitárnych a fytosanitárnych opatreniach (SPS dohoda)

Táto dohoda sa vzťahuje na uplatňovanie sanitárnych a fytosanitárnych opatrení. Rozsah uplatnenia je upravený v prílohe A, čl. 1:

„Sanitárne alebo fytosanitárne opatrenie - akékoľvek opatrenie uplatňované

- a) na ochranu života a zdravia zvierat alebo rastlín na území člena pred rizikami vyplývajúcimi z výskytu, usadenia alebo rozšírenia škodcov, chorôb, organizmov prenášajúcich choroby alebo organizmov spôsobujúcich choroby,
- b) na ochranu života alebo zdravia ľudí alebo zvierat na území člena pred rizikami vyplývajúcimi z prísad, kontaminátov, toxínov alebo organizmov v potravinách, nápojoch alebo v krmivách zapríčiňujúcich choroby,
- c) na ochranu života alebo zdravia ľudí na území člena pred rizikami vyplývajúcimi z chorôb prenášaných zvieratami, rastlinami alebo výrobkami z nich, alebo z výskytu, usadenia, alebo rozšírenia škodcov,
- d) na zabránenie alebo na obmedzenie ostatných škôd na území člena vyplývajúcich z výskytu, usadenia alebo rozšírenia škodcov.“⁶⁹

Pre uplatnenie SPS dohody je dôležité, aby dôvody na obmedzenie obchodu boli založené na vedeckých dôkazoch. Vo všeobecnosti platí, že „členovia zabezpečia, aby sa akékoľvek sanitárne alebo fytosanitárne opatrenie uplatňovalo len v rozsahu nevyhnutnom na ochranu života alebo zdravia ľudí, zvierat alebo rastlín, aby sa zakladalo na vedeckých zásadách a aby sa nere realizovalo bez dostatočného vedeckého dôkazu, ak nie je v rozpore s článkom 5 ods. 7.“⁷⁰

Článok 5 ods. 7 upravuje dočasné obmedzenia bez predloženia vedeckého dôkazu: „Ak príslušný vedecký dôkaz nie je dostatočný, člen môže dočasne prijať sanitárne alebo fytosanitárne opatrenia na základe príslušných dostupných informácií vrátane tých, ktoré sú z príslušných medzinárodných organizácií, ako aj zo sanitárnych alebo z fytosanitárnych opatrení uplatňovaných inými členmi. Za takýchto okolností sa budú členovia snažiť získať

⁶⁹ Dohoda o uplatňovaní sanitárnych a fytosanitárnych opatrení. 1994. [Citované 06.05.2017].

Dostupné na internete: https://www.wto.org/english/res_e/booksp_e/analytic_index_e/sps_03_e.htm

⁷⁰ Ibid. Čl. 2 ods. 2

dodatočné informácie nevyhnutné na objektívnejší odhad rizika a potom preskúmajú sanitárne alebo fytosanitárne opatrenia v rámci primeranej časovej lehoty.“⁷¹

Podľa tohto článku teda štáty môžu byť v prípade, ak nie sú k dispozícii dostatočné vedecké dôkazy, dočasne prijať opatrenia z príslušných medzinárodných organizácií alebo praktík iných štátov. Ako sa však ukázalo v prípade sporu z roku 2003 pred WTO, zavedenie moratória alebo praktizovanie zbytočných prietahov bez prístupnosti vedeckého dôkazu nie je v súlade s SPS dohodou. V rozhodnutí tohto sporu panel konštatoval, že dané moratórium bolo v rozpore s SPS dohodou a ochranné opatrenia štátov neboli založené na odhadoch primeraných okolnostiam, čím štáty porušili čl. 5 ods. 1: „Členovia zabezpečia, aby sa ich sanitárne alebo fytosanitárne opatrenia zakladali na odhade primeranom okolnostiam, čo sa týka rizík súvisiacich so životom alebo zdravím ľudí, zvierat alebo rastlín, berúc do úvahy techniky na odhad rizika vyvinuté príslušnými medzinárodnými organizáciami.“⁷², ako aj čl. 2 ods. 2, nakoľko neboli založené na vedeckých zásadách.

Potenciálny panel vyšetrujúci súlad daných obmedzení s pravidlami WTO by mohol prísť k záveru, že hoci tieto opatrenia nie sú primárne opatrenia podľa SPS dohody, ako následok ich aplikácie dochádza k porušeniu SPS dohody. Podľa zdôvodnenia opt-out zo strany EÚ tieto opatrenia nie sú založené na ohrození zdravia, a tak by nemali byť posudzované z hľadiska súladu s SPS dohodou, tak ako to bolo v predošlom spore. Ak by tieto opatrenia teda neboli založené na výnimkách uvedených v SPS dohode, mohli by byť posudzované podľa TBT dohody.

c) Dohoda o technických prekážkach obchodu (TBT dohoda)

Najskôr je potrebné preveriť, či opatrenia opt-out spadajú do oblasti pôsobenia TBT dohody. Ak áno, je potrebné preskúmať pravidlá upravené v TBT dohode. Cieľom Dohody o technických prekážkach obchodu je zabezpečiť, aby technické predpisy, normy a postupy posudzovania zhody neboli pripravované, prijímané alebo uplatňované s úmyslom vytvárať zbytočné prekážky v medzinárodnom obchode. Rozdielom v pôsobnosti TBT dohody a GATT dohody je, či sa skúmajú len opatrenia, ktoré sú diskriminačné, teda rôzne upravujú domáce a zahraničné produkty, alebo aj nediskriminačné opatrenia. TBT dohoda zahŕňa obe

⁷¹ Dohoda o uplatňovaní sanitárnych a fytosanitárnych opatrení. Čl. 5 ods. 7 1994. [Citované 06.05.2017].

Dostupné na internete: https://www.wto.org/english/res_e/booksp_e/analytic_index_e/sps_03_e.htm

⁷² Ibid. Čl. 5 ods. 1

kategórie, zatiaľ čo GATT len diskriminačné. Cieľom GATT je teda odstrániť diskrimináciu a TBT dohoda smeruje k všeobecnej disciplinovanosti obchodnej politiky.

Pre určenie rozsahu pôsobnosti TBT dohody sú jej články 2.1 a 2.2, pričom čl. 2.1 obsahuje diskriminačné opatrenia a čl. 2.2 nediskriminačné opatrenia.

- 2.1 „Členovia zabezpečia, aby sa s výrobkami dovážanými z územia ktoréhokoľvek člena nezaobchádzalo, pokiaľ ide o technické predpisy, menej priaznivo ako s obdobnými výrobkami domáceho pôvodu alebo s obdobnými výrobkami pochádzajúcimi z ktorejkoľvek inej krajiny.“

- 2.2 „Členovia zabezpečia, aby sa technické predpisy nepripravovali, neprijímali alebo neuplatňovali s úmyslom vytvoriť zbytočné prekážky v medzinárodnom obchode. Technické predpisy preto nebudú obmedzovať obchod viac, ako je potrebné na splnenie zákonných cieľov, berúc do úvahy riziká, ktoré by mohli ich nesplnením vzniknúť. Takými zákonnými cieľmi sú, okrem iného, požiadavky národnej bezpečnosti, zabránenie podvodným praktikám, ochrana zdravia alebo bezpečnosti ľudí, ochrana života alebo zdravia zvierat a rastlín alebo ochrana životného prostredia. Pri posudzovaní týchto rizík sa vychádza z príslušných hodnotiacich prvkov, okrem iného z dostupných poznatkov vedy a technických informácií z oblasti spracovateľských technológií alebo zo zamýšľaného konečného využitia výrobkov.“⁷³

V oboch prípadoch je však v popredí vzťah k technickým predpisom: obchod nesmie byť diskriminačný resp. nesmie sa obmedzovať vo väčšej než nevyhnutnej miere. Regulácia pestovania spôsobí obmedzenie obchodu, pričom právne predpisy väčšej právnej sily takúto reguláciu umožňujú, avšak neprikazujú. Technický predpis je podľa dohody TBT „dokument, ktorý určuje charakteristiku výrobkov alebo s nimi súvisiace výrobné postupy a metódy vrátane príslušných administratívnych ustanovení, ktorých dodržiavanie je povinné. Môže zahŕňať aj terminológiu, symboly alebo požiadavky na balenie, značenie alebo na označovanie výrobku, výrobný postup alebo metódu, alebo sa nimi výlučne zaoberať.“⁷⁴

Pre zistenie príslušnosti je preto treba v našom prípade preskúmať, či obmedzenia, resp. zákazy pestovania GMO obsahujú charakteristiku alebo výrobný postup alebo metódu GMO. Vzťahujú sa na charakteristiku produktu, konkrétne na jeho vlastnosti po genetickej

⁷³ Dohoda o technických prekážkach obchodu. 1994. [Citované 13.05.2017]. Dostupné na internete: https://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/17-tbt_e.htm

⁷⁴ Ibid. Príloha 1

modifikácii. Znamená však táto samotná definícia tohto výrazu a s tým spojené stanovenie rozsahu pôsobnosti normy v tejto definícii zároveň, že sa tým určila charakteristika výrobku?

Neexistuje žiadna abstraktná povinnosť dodržiavania kritérií pre stanovenie charakteristiky výrobku, táto povinnosť sa vzťahuje skôr na určitý rozsah pôsobnosti, v ktorom môže určenie charakteristiky produktu hrať rolu. Tento rozsah pôsobnosti je v kontexte TBT dohody obchod s produktmi. Pre tento obchod môže byť záväzne prikázané, aby sa produkty, ktoré spĺňajú charakteristiku „geneticky modifikované“ neboli uvedené na trh alebo boli uvedené na trh len po splnení určitých podmienok. Zákaz alebo obmedzenie pestovania však toto neupravuje. Obmedzenia sa vzťahujú na pestovanie, nie na obchod. Výrobca môže teda produkty s obmedzenou možnosťou pestovania uviesť na trh. Otázne teda zostáva, či zákaz alebo obmedzenie pestovania nepriamo predpisuje dodržiavanie charakteristiky výrobku pre obchod, pretože sa tým znížia šance predaja. Toto by však znamenalo značné rozšírenie rozsahu pôsobnosti TBT dohody, na ktoré orgány pre urovnávanie sporov nie sú legitimizované. V takomto prípade by tento postup pre prípad aplikácie TBT dohody bolo možné označiť za akt ultra vires.

3.4.2 Súlad úpravy GMO v EÚ s pravidlami WTO v súvislosti s budúcimi spormi

To, či a kedy bude EÚ znova vyzvaná obhájiť svoje postoje k GMO pred WTO, nemožno dnes s istotou povedať. Otázne zostáva taktiež, aký by bol v takom prípade záver a či možno vychádzať z posúdenia situácie z posledného prípadu pred WTO.

Napriek tomu, že sa oproti stavu pred desiatimi rokmi v tejto problematike posunul dopredu výskum a mierne sa zmenil prístup jednotlivých štátov, základné postoje zostávajú nezmenené. Hoci vtedajšie moratórium piatich bolo ukončené, súčasná legislatíva stále ponecháva priestor pre zbytočné prieskumy. Zákazy pestovania sú taktiež v rozpore s pravidlami WTO. Pokiaľ by EÚ bola obžalovaná obdobne ako v roku 2003, pravdepodobne by panel znova prišiel k záveru, že pri povoľovanom procese prichádza k zbytočným prieskumom.

Novela z roku 2015 však dáva štátom možnosť zakázať pestovanie GM plodín aj na základe iných dôvodov než ohrozenie zdravia alebo životného prostredia. Ak členský štát predchádzajúce dôvody nahradí inými dôvodmi v súlade s „opt out“ princípom, môže to viesť k zmene prístupu WTO. Pokiaľ by v takomto prípade prišlo k sporu, pravdepodobne by bol na základe TBT dohody, nie SPS. Dôvodom tejto zmeny je, že zákaz by nebol viac

na základe ohrozenia zdravia a bezpečnosti. Z tohto dôvodu predošlý spor nemožno považovať za spoľahlivý zdroj pri predikcii možného záveru sporu a postupu jednotlivých aktérov.

3.5 Nemecko

Postoj Nemecka k obmedzeniam, resp. zákazom GMO má veľký význam, nakoľko Nemecko z historického hľadiska aj v súčasnosti zastáva na medzinárodnom poli rolu odporcu GMO. Prvé debaty o GMO sa v Nemecku spustili už v osemdesiatych rokoch, a to najmä po tom, čo sa do parlamentu dostala strana zelených. Verejná debata vyvrcholila reguláciou technológií v oblasti GM produktov, ktorá sa vo vtedajšom kontexte dá považovať za reštriktívnu. V tom čase prišlo k pokusom o uvoľnenie politiky v oblasti GM produktov, ktoré však viedli k protestom na regionálnej úrovni, ako aj obsadeniu polí, kde sa pestovali tieto produkty.⁷⁵ V tejto ranej fáze možno všeobecne konštatovať, že síce k protestom prišlo pomerne skoro a tiež získali mediálnu podporu, onedlho poľavili, čo bolo spôsobené aj nárastom pokusov o uvoľnenie a zvýšením tlaku protistrany.⁷⁶

Spravidla sa pri GMO hovorí o niekoľkých najčastejšie pestovaných plodinách: sója, kukurica, bavlna, repka olejná a cukrová trstina. Od roku 2012 sa v Nemecku žiadna z týchto plodín nepestuje,⁷⁷ avšak ešte v roku 2005 bola rozloha, kde sa pestovalo GM plodiny, 3 415 961 m².⁷⁸ Tento trend v Nemecku odráža meniace sa preferencie konzumentov.

Podľa prieskumov v Nemecku viac než 80% spotrebiteľov nechce nakupovať geneticky modifikované potraviny. Ako následok tohto faktu v Nemecku takmer nemožno kúpiť v obchodoch GM potraviny. Veľká časť krmív pre zvieratá v Nemecku – najmä pšenica, jačmeň, kukurica a slama – sa pestuje priamo v Nemecku, a teda nie sú geneticky

⁷⁵ Gill, B: Kampagnen gegen Bio- und Gentechnik, in: Rucht, Dieter; Roth, Roland: Die sozialen Bewegungen in Deutschland seit 1945 Ein Handbuch. 2008. s. 613–631

⁷⁶ Arndt, N.- Pohl, M.: Analyse der bei Freisetzungen gentechnisch veränderter Pflanzen durchgeführten Sicherheitsmaßnahmen: Erhebungszeitraum 2004. [Citované 13.05.2017]. Dostupné online: <https://www.bfn.de/fileadmin/MDB/documents/skript147.pdf>

⁷⁷ Übersicht Anbau und Freisetzung gentechnisch veränderter Organismen nach Bundesländern. [Citované 15.05.2017]. Dostupné na internete: http://apps2.bvl.bund.de/stareg_web/bundeslandStatistic.do?year=2012

⁷⁸ Lebensmittel in Deutschland grundsätzlich gentechnikfrei. Dostupné na internete: <https://www.bundesregierung.de/Content/DE/Artikel/2014/06/2013-06-12-lebensmittel-in-d-weitgehend-gentechnikfrei.html;jsessionid=A3E00ACC382272347A6A67071770FDFB.s4t1?nn=694676#Start>

modifikované. Avšak Nemecko nie je schopné pokryť celý dopyt po krmivách. Z tohto dôvodu je nútené importovať GM tieto krmivá, pričom ide najmä o sóju zo severnej a južnej Ameriky.⁷⁹

V Nemecku je verejne prístupný register pestovateľov geneticky modifikovaných rastlín⁸⁰, ktorý ponúka prehľad pestovateľov v jednotlivých spolkových krajinách. Spravuje ho spolkový úrad pre ochranu spotrebiteľov a bezpečnosť potravín (Bundesamt für Verbraucherschutz und Lebensmittelsicherheit). Komerčné pestovanie GM rastlín musí byť v tomto registri zverejnené do troch mesiacov od zasadenia a experimentálne do troch dní.⁸¹ Podľa aktuálnych údajov sa na území Nemecka nepestujú žiadne GM plodiny.⁸²

3.5.1 Označovanie produktov bez genetickej modifikácie

Právo EÚ v oblasti označovania GM potravín nespĺňa požiadavky mnohých spotrebiteľov v Nemecku, pretože pri nákupe nemôžu dostatočne presne určiť, či mliečne produkty, vajcia alebo mäso pochádzajú zo zvierat, ktoré boli kŕmené GM krmivom. Podľa práva EÚ však v súčasnosti nie je možné zaviesť záväzné jednotné označovanie pre tieto produkty pochádzajúce zo zvierat, ktoré prišli do kontaktu s GM krmivom.

Nemecká spolková vláda sa v súvislosti s týmito požiadavkami svojich obyvateľov snaží o zavedenie komplexnej regulácie na úrovni EÚ. Avšak kým sa podarí prijať jednotnú legislatívu na európskej úrovni, bolo v Nemecku ako dočasné riešenie zavedené označenie „Ohne Gentechnik“, teda bez genetickej manipulácie. Toto označenie bolo pre výrobcov zavedené v roku 2008 a funguje na dobrovoľnej báze. V auguste 2009 bolo „Ohne Gentechnik“ označenie predstavené verejnosti. Zavedenie tohto označenia posilnilo možnosť výberu pre spotrebiteľov.

⁷⁹ Lebensmittel in Deutschland grundsätzlich gentechnikfrei. [Citované 15.05.2017]. na internete: <https://www.bundesregierung.de/Content/DE/Artikel/2014/06/2013-06-12-lebensmittel-in-d-weitgehend-gentechnikfrei.html?jsessionid=A3E00ACC382272347A6A67071770FDFB.s4t1?nn=694676#Start>

⁸⁰ Vid' Übersicht Anbau und Freisetzung gentechnisch veränderter Organismen nach Bundesländern. Dostupné na internete: http://apps2.bvl.bund.de/stareg_web/bundeslandStatistic.do?year=2014

⁸¹ Moldenhauer, H.: Das neue Gentechnikgesetz. 2008. [Citované 15.05.2017]. Dostupné na internete: http://www.gentechnikfreieregionen.de/fileadmin/content/rechtliches/deutschland/Recht_neu/20080300_gentechnik_analyse_gentechnikgesetz_moldenhauer.pdf

⁸² Stav k 01.05.2017

Označenie „Ohne Gentechnik“ spolkového ministerstva pre stravovanie a poľnohospodárstvo umožňuje najmä istotu pre spotrebiteľov: na potraviny, ktoré disponujú týmto označením, sú kladené extrémne vysoké nároky zabezpečujúce nulový výskyt GM zložiek.

Toto označenie udeľuje organizácia „Lebensmittel ohne Gentechnik e.V.“, teda Potraviny bez genetickej manipulácie. Táto organizácia je na vydávanie označenia „Ohne Gentechnik“ poverená spolkovým ministerstvom pre stravovanie a poľnohospodárstvo. Zoznam produktov s týmto označením možno nájsť na stránke organizácie Lebensmittel ohne Gentechnik e.V. V súčasnosti pozostáva z 4 343 produktov.⁸³ Záujem firiem o toto označenie narastá, čo svedčí o význame stravovať sa bez GMO pre nemeckých konzumentov.

Obdobie, po ktoré zvieratá nesmú konzumovať žiadne GM krmivo, je presne stanovené v podmienkach pre udelenia označenia „Ohne Gentechnik“ (viď nižšie). Napríklad pre kurčatá chované na mäso sa prakticky vyžaduje, aby po celý život neboli kŕmené GM krmivom, nakoľko sa spravidla zabijú okolo 30. dňa života. Na produkciu mlieka s označením „ohne Gentechnik“ sa zvieratá nesmú kŕmiť GM krmivom po 3 mesiace pred udelením označenia a, samozrejme, aj naďalej po udelení.

Časové obdobie, po ktoré zvieratá nemôžu prijímať GM krmivo pred udelením označenia:

Druh zvierat'a	Časové obdobie
hovädzí dobytok a kone chované na mäso	12 mesiacov a minimálne 3/4 dĺžky života
malé prežúvavce	6 mesiacov
bravčový dobytok	4 mesiace
zvieratá chované mlieko	3 mesiace
hydina chovaná na mäso	10 týždňov
zvieratá chované na vajíčka	6 týždňov

Zdroj: Vlastné spracovanie podľa <http://www.ohnegentechnik.org/faq/zur-ohne-gentechnik-kennzeichnung/>

⁸³ VLOG: Lebensmittel ohne Gentechnik. Produktliste. [Citované 18.05.2017]. Dostupné na internete: http://www.ohnegentechnik.org/ohne-gentechnik-siegel/produkt Datenbank-siegelnutzer/7e0abbc8e758d8038e31eacc0260727/?tx_vlogproducts_plugin%5Baction%5D=list&tx_vlogproducts_plugin%5Bcontroller%5D=Product

Od mája 2008 je účinný zákon pre výkon nariadení EÚ upravujúci genetickú modifikáciu a o označovaní potravín vyrobených bez použitia genetickej modifikácie (Zákon o GMO)⁸⁴, ktorý upravuje aj označovania potravín bez GM. Potraviny „ohne Gentechnik“ nesmú byť geneticky modifikované a nesmú byť vyrobené z GM surovín. Rovnako nesmú byť GM plodiny obsiahnuté v krmive, avšak minimálne stopy – do 0,9 % - sa tolerujú v krmivách pre zvieratá, ak sa v ňom vyskytli neúmyselne alebo nebolo možné ich výskytu zabrániť.

Označovanie GM krmív upravujú Nariadenie (ES) č. 1829/2003 Európskeho parlamentu a Rady z 22. septembra 2003 o geneticky modifikovaných potravinách a krmivách a Nariadenie (ES) č. 1830/2003 o sledovateľnosti a označovaní geneticky modifikovaných organizmov (GMO) a sledovateľnosti potravín a krmív vyrobených z GMO. Týmto nariadením sa zavádzajú pravidlá s cieľom zaistiť, aby výrobky obsahujúce GMO a potraviny a krmivo z nich pochádzajúce bolo možné sledovať na všetkých stupňoch výrobného a distribučného reťazca. Pravidlá zahŕňajú označovanie, monitorovanie environmentálnych a zdravotných rizík a, ak je to potrebné, schopnosť stiahnuť výrobky z trhu.⁸⁵ Podľa týchto nariadení ale pre mlieko, vajcia a mäso nevzniká povinnosť označenia GM, aj keď zvieratá, z ktorých tieto produkty pochádzajú, konzumovali GM krmivo.

3.5.2 Legislatíva týkajúca sa GMO

Úpravu GMO v súčasnosti reguluje zákon o regulácii genetickej modifikácie (Gentechnikgesetz). Hoci sa v Nemecku momentálne nepestujú žiadne GM plodiny, nie je to zákonom zakázané. V súčasnosti prebiehajú v parlamente rokovania o úplnom zákaze pestovania GMO na území Nemecka. Strana SPD a Bündnis 90/Die Grünen chcú v budúcom legislatívnom období presadiť novelu, ktorá by umožnila jednoduchú a právne istú možnosť

⁸⁴ Gesetz zur Durchführung der Verordnungen der Europäischen Gemeinschaft auf dem Gebiet der Gentechnik und über die Kennzeichnung ohne Anwendung gentechnischer Verfahren hergestellter Lebensmittel (EG-GentechnikDurchführungsgesetz - EGGenTDurchfG). [Citované 18.05.2017]. Dostupné na internete: http://www.ohnegentechnik.org/fileadmin/ohne-gentechnik/dokumente/grundlagen_zur_ogproduktion/eggentdurchfgesetz.pdf

⁸⁵ Nariadenie (ES) č. 1830/2003 o sledovateľnosti a označovaní geneticky modifikovaných organizmov (GMO) a sledovateľnosti potravín a krmív vyrobených z GMO. Dostupné online: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/HTML/?uri=LEGISSUM:l21170&from=EN>

národného zákazu výsadby GM plodín, tak ako ju predpokladá opt-out možnosť podľa smernice EÚ.

a) Postoj frakcie BÜNDNIS 90 / DIE GRÜNEN

Frakcia Bündnis 90 / Die Grünen dlhodobo požaduje úplný zákaz pestovania a dovozu GM plodín. Opakovanými návrhmi apeluje na koalíciu na zmenu legislatívy, ktorá bude dostatočne reagovať na fakt, že minimálne 80 % obyvateľov Nemecka odmieta GM produkty. Jedným z návrhov je aj návrh z 19. októbra 2016, ktorý reagoval na možnosť zákazu týchto potravín na princípe opt-out výnimky. Podobne ako predošlé návrhy frakcie na úplný zákaz GM produktov, ani tento návrh zákona nebol v nemeckom spolkovom sneme schválený.

Schválením smernice (EÚ) 2015/412, tzv. „opt-out smernice“ z 11. marca 2015 bola členským štátom daná možnosť zakázať pestovanie GM plodín na území štátu, resp. na jeho časti. Väčšina európskych štátov, medzi nimi aj Nemecko, už využila fázu 1 tejto smernice, ktorá umožňuje počas priebehu schvaľovacieho procesu požiadať žiadateľa, aby sa dobrovoľne vzdal povolenia na pestovanie určitej GM plodiny na území daného štátu.

Viaceré členské štáty EÚ prijali národnú legislatívu, ktorá im umožní zakázať alebo obmedziť pestovanie GM plodín na ich území. Na to, aby sa definitívne zabránilo pestovaniu GM plodín na nemeckých poliach, je potrebné zakotviť v zákone možnosť zákazu pestovania GM plodín. Na to, aby sa dosiahlo, že Nemecko bude bez GM plodín, nie je dlhodobo dostačujúce opatrenie predpokladajúce dobrovoľné vyhlásenie jednotlivých podnikov. Pre predídenie situácii, kedy budú v platnosti súčasne rôzne regulácie, je potrebné zabezpečiť zákaz pestovania GM plodín na celoštátnej úrovni. Štát pri tom musí niesť hlavnú zodpovednosť za zdôvodnenie a právnu istotu dôvodov zákazu. To súčasná legislatíva však nezabezpečuje.⁸⁶

Preto frakcia BÜNDNIS 90 / DIE GRÜNEN žiada, aby sa Nemecký spolkový snem prostredníctvom spolkovej vlády na úrovni EÚ usiloval o objasnenie právnej úpravy týkajúcej sa konania o GM plodinách a aby sa zasadil o reguláciu ich uvoľňovania.

⁸⁶ BÜNDNIS 90/DIE GRÜNEN: Gentechnikfreiheit Deutschlands sichern. 2016. Berlin, Deutscher Bundestag.

Ako zdôvodnenie žiadosti o úplný zákaz pestovania a dovozu GMO uvádza frakcia Bündnis 90: Die Grünen vo svojej správe „Gentechnikfreiheit Deutschlands sichern“⁸⁷. Pestovanie GM plodín odmieta prevažná väčšina obyvateľstva ako v Nemecku, tak aj v iných členských štátoch EÚ. Spolková vláda v koalícnej zmluve medzi CDU, CSU a SPD jasne stanovila, že berie na vedomie tieto výhrady väčšiny svojich obyvateľov. Preto sa musí spolková vláda snažiť zabezpečiť Nemecko bez GMO.

Vďaka Opt-out smernici (EU) 2015/412 z 11. marca 2015 dala EÚ svojim členským štátom novú možnosť zakázať pestovanie GM plodín na území štátu. Pred prijatím tejto smernice bola táto možnosť len vo veľmi obmedzenom rozsahu, a to v prípade, ak bolo možné odvolať sa na princíp predbežnej opatrnosti, teda len ak boli publikované nové vedecké dôkazy o riziku pre životné prostredie alebo zdravie. Túto možnosť využili viaceré členské štáty (vrátane Nemecka) v prípade kukurice MON810, teda jediného GM druhu kukurice povoleného na pestovanie v Európe od r. 1998. Toto obmedzenie pestovania však nie je z dlhodobého hľadiska právne stabilné a taktiež nie je použiteľné pre každý individuálny prípad.

Mnohé podniky žiadajúce o povolenie pre pestovanie GM plodín na žiadosť nemeckej spolkovkej vlády vynechali Nemecko. Avšak toto riešenie, kedy je nulová tolerancia Nemecka pre GM plodiny závislá od dohôd so súkromnými firmami, nie je dlhodobo udržateľné. Preto je nevyhnutné, aby bola do nemeckého právneho poriadku zakomponovaná fáza 2 opt-out smernice⁸⁸. Len ak bude táto fáza dva upravená v nemeckom právnom poriadku, bude možné zakázať pestovanie GM plodín v prípade, že nebude možné prísť ku kompromisu medzi súkromným a verejným sektorom.

b) Návrh novely zákona o GMO

V novembri 2016 bol predložený v Nemeckom spolkovom sneme návrh novely zákona o GMO, ktorý schválila spolková vláda na podnet ministerstva pre stravovanie a poľnohospodárstvo. Napriek tomu, že sa väčšina spolkových krajín, ako aj politických frakcií zhoduje, že novela tohto zákona je potrebná, s najväčšou pravdepodobnosťou táto

⁸⁷ BÜNDNIS 90/DIE GRÜNEN: Gentechnikfreiheit Deutschlands sichern. 2016. Berlin, Deutscher Bundestag.

⁸⁸ Fáza dva upravuje postup, kedy členský štát zakáže alebo obmedzí na svojom celom území alebo na jeho časti pestovanie GM plodiny, ktorá bola schválená na úrovni EÚ.

novela nebude v súčasnom legislatívnom období⁸⁹ nebude schválená. Dôvodov je niekoľko, návrh novely zákona je kritizovaný ako spolkovými krajinami, tak aj právnikmi a spolkami životného prostredia a spotrebiteľov. Hlavným predmetom kritiky je pritom prílišná komplikovanosť a nízka praktickosť návrhu.

c) Pozícia frakcie Soziale Partei Deutschlands (SPD)

Frakcia SPD odporučila v svojej správe z 31. mája 2017⁹⁰ svojim členom nevyjadriť podporu tejto novely zákona, nakoľko neponúka jasnú a právne istú reguláciu, ktorá by predstavovala základ pre jednotný zákaz výsadby GM plodín na celoštátnej úrovni. Preto SPD už pri predložení návrhu novely zákona vyjadrila svoj postoj: bez daných požadovaných zmien tento návrh zákona nepodporia.

Hlavné oblasti kritiky boli nasledovné:

- Vyžadovaný súhlas šiestich ministerstiev ako predpoklad pre uplatnenie fázy 1 opt-out⁹¹
- Hlavnú zodpovednosť za zdôvodnenie zákazov výsadby nesú spolkové krajiny
- Chýbajúca úprava vypracovania postupu zákazu výsadby v prípade, ak sa nevyužila fáza 1
- Obmedzenie možných dôvodov zákazu výsadby možných podľa európskej smernice
- Extrémne nízke prekážky pre obnovenie povolenia na výsadbu, ako napríklad fakt, že daná spolková krajina by mala len povinnosť informovať o obnovení povolenia ostatné spolkové krajiny.
- V časti odôvodnenie sa uvádza, že pre zaobchádzanie s novými technikami šľachtenia by prišlo k oslabeniu princípu predbežnej opatrnosti, ktorý by bol na rovnakej úrovni s tzv. inovatívnym princípom.

⁸⁹ Súčasná (18.) legislatívna perióda trvá do septembra 2017

⁹⁰ SPD Bundestagsfraktion: Gentechnikgesetz. 31.05.2017

⁹¹ Fáza jedna upravuje výzvu podnikom, aby sa dobrovoľne zdržali žiadosti o povolenie výsadby

Z vyššie uvedených dôvodov predložili frakcie CDU/CSU a SPD pozmeňovací návrh, avšak až do marca na to nebola žiadna reakcia. V marci a apríli 2017 sa uskutočnili štyri intenzívne rokovania na úrovni politikov v oblasti poľnohospodárstva zo strán CDU/CSU a SPD⁹². Na týchto rokovaníach sa dospelo ku kompromisom v hore uvedených kritických bodoch.

Okrem iného tak predstavitelia koalických strán dospeli k záveru, že sa odstráni potrebný súhlas 6 ministerstiev pre uplatnenie fázy 1 a povinnosť spolkových krajín odôvodniť zákaz by sa obmedzila tak, aby ňou neboli príliš zaťažované. Opätovné povolenie výsadby v danej spolkovej krajine by bolo podľa novej dohody možné len vtedy, ak by s ním vyjadrili súhlas ostatné spolkové krajiny jednoduchou väčšinou.

Keďže parlament nemôže odôvodnenie zákona zmeniť alebo odstrániť, dohodla sa koalícia na predložení návrhu na rozhodnutie. V tomto bolo upravené, že inovatívny princíp na rozdiel od princípu predbežnej opatrnosti nepredstavuje právny pojem, a tak nové techniky šľachtenia sa považujú za GMO, pokiaľ sa na úrovni EÚ nerozhodne inak. Taktiež bola odstránená časť, že princíp predbežnej opatrnosti platí neobmedzene.

Od tejto dohody však napokon CDU/CSU ustúpila na základe iniciatívy svojich výskumných politikov, a to aj napriek tomu, že v tejto novele zákona sa nielenže neupravuje výskum, ale dokonca je výskum z textu výslovne vyňatý.

Podľa názoru SPD frakcia CDU/CSU v skutočnosti nepodporuje zákaz výsadby GM plodín, preto obsahuje návrh novely zákona predložený ministerstvom pre výživu a poľnohospodárstvo také vysoké prekážky, že uskutočnenie zákazu výsadby je prakticky nemožné. Frakcia SPD však tvrdí, že pri schvaľovaní novely zákona o GMO nie je ochotná ustúpiť od dohodnutých kompromisov. Preto momentálne rokovania medzi koalíčnymi partnermi nepokračujú a návrh novely zákona je odsúdený na neúspech. Frakcia SPD argumentuje, že lepšia je žiadna novela než zlá novela.

Členovia frakcie SPD prezentovali svoje záujmy týkajúce sa tejto novely na verejnosti, pričom sa im za to dostalo veľkej pochvaly. Uvádzajú, že v tomto ani v budúcom roku sa v Nemecku obyvatelia nemusia obávať výsadby GM plodín, nakoľko podniky, ktoré v súčasnosti žiadajú na úrovni EÚ o povolenie výsadby GM plodín, vyhovelí žiadosti Nemecka, aby bolo vyňaté spomedzi krajín, kde sa má výsadba uskutočňovať.

Toto riešenie však nie je trvalé. V budúcom legislatívnom období sa preto SPD bude snažiť o presadenie novej úpravy GMO, ktorá by umožnila jednoduchú a právne istú

⁹² Za frakciu SPD viedla rokovania Ute Vogt a za frakciu CDU/CSU Gitta Connemann

možnosť národného zákazu výsadby GM plodín, tak ako ju predpokladá opt-out možnosť podľa smernice EÚ. Dôvodom je názor drvivej väčšiny nemeckých občanov, ktorí odmietajú výskyt GMO ako na poliach, tak aj v potravinách.

Záver

Už od svojho počiatku sú geneticky modifikované organizmy neustálym predmetom diskusií a táto téma nie je dnes o nič menej kontroverzná než bola v čase prvého úspešného pokusu. Paralelne s vývinom verejnej debaty sa vyvíjala aj legislatíva, ktorá je rovnako nejednotná ako samotné diskusie. Časom sa vyprofiloval postoj jednotlivých štátov a dnes sa nachádzame v bode, kedy proti sebe na medzinárodnej scéne stoja zástancovia a odporcovia GMO, zastúpení jednotlivými štátmi.

Jednou z hlavných otázok pre reguláciu obchodu a povoľovania GMO je, či sú geneticky modifikované produkty obdobné ako produkty bez genetickej modifikácie. Od toho závisí regulácia obchodu v rámci WTO. V predošlom spore týkajúcom sa GMO sa panel WTO nevyjadril o tejto otázke, avšak ak by prišlo k opätovnému otvoreniu daného sporu, resp. novému podobnému sporu, pravdepodobne by sa vyžadovalo jeho vyjadrenie k tejto téme.

Názory krajín sa nelíšia len v rámci hráčov USA vs. EÚ, ale ani vnútri Európskej únie neprevláda jednotný názor. Možno konštatovať, že opt-out opatrenie je toho následkom. Na úrovni EÚ sa nepodarilo prísť ku kompromisu upravujúcemu jednotný postoj členských štátov k problematike GMO, a tak ostáva primárna legislatíva na úrovni EÚ, tak ako to bolo aj doteraz, avšak s možnosťou pre členské štáty zaviesť dodatočné obmedzujúce opatrenia nad rámec stanovený EÚ. Nakoľko EÚ funguje na princípe spoločnej obchodnej politiky (čl. 207 ZFEÚ), Európska komisia sa vyjadrila, že ak by znova prišlo k sporu o tejto problematike, bude aj naďalej zabezpečovať obranu členských štátov pred orgánmi riešenia sporov WTO. V prípade takéhoto sporu by však panel WTO musel skúmať opatrenia nachádzajúce sa vo vnútroštátnych predpisoch upravujúcich nakladanie s GMO. Členské štáty by sa pritom mali usilovať vyhnúť sa potenciálnemu sporu pred WTO prostredníctvom zodpovedajúceho odôvodnenia daných opatrení.

Napriek tomu, že EÚ nepredpokladá v prípade budúceho sporu pred WTO uplatnenie SPS dohody, nie je to možné vylúčiť. Pre takýto prípad by sa mala EÚ snažiť o zabezpečenie vedeckých dôkazov, umožňujúcim jej zaviesť obmedzujúce opatrenia v súlade s pravidlami WTO.

Možnosť opt-out ponúka členským štátom EÚ prijať opatrenia obmedzujúce pestovanie GM rastlín nad rámec povolený na úrovni EÚ a priestor pre argumentáciu širšiu než použila EÚ. Hlavnou otázkou pre reguláciu obchodu s GMO však aj naďalej zostáva, či

sú GM produkty obdobné ako konvenčné produkty. Odpovede na túto otázku sa však pravdepodobne dočkáme najskôr až pri rozhodnutí budúceho sporu. Dovtedy majú obe strany čas pokračovať vo vedeckom výskume, aby mali pre budúci spor k dispozícii dostatok vedeckých dôkazov.

Nejednotnosť v rámci EÚ výrazne oslabuje pozíciu EÚ ako odporcu GMO. Najmä v čase, keď sa Čína začína viac otvárať GMO, je pre udržanie vyjednávacjej pozície EÚ nutné, aby bola vo svojich názoroch jednotná.

Bibliografia

- [1] Anderson , K. 2004. Trade, Standards and the Political Economy of Genetically Modified Food. World Bank Policy Research Paper 3395. Dostupné na iternete: <http://documents.worldbank.org/curated/en/310411468765314748/pdf/wps3395Standards.pdf>
- [2] Arndt, N.- Pohl, M. 2004. Analyse der bei Freisetzungen gentechnisch veränderter Pflanzen durchgeführten Sicherheitsmaßnahmen. Dostupné na internete: <https://www.bfn.de/fileadmin/MDB/documents/skript147.pdf>
- [3] Boring, N. 2014. Restrictions on Genetically Modified Organisms: France. Dostupné na internete: <https://www.loc.gov/law/help/restrictions-on-gmos/france.php>
- [4] C.F: Runge – G. L. Bagnara – L.A. Jackson. 2001. Differing U.S. and European Perspectives on GMOs: Political, Economic and Cultural Issues. In The Estey Centre Journal of International Law and Trade Policy, Dostupné na internete: https://www.iatp.org/files/Differing_US_and_European_Perspectives_on_GMOs.htm
- [5] Coca, M. a kol. 2016. Transgenic Crops in Spain. In Plant Pathogen Resistance Biotechnology. Wiley Blackwell. ISBN: 978-1-118-86776-1
- [6] Dederer, H.-G. 2014. Nationale „opt-out“ Möglichkeiten beim Anbau gentechnisch veränderter Pflanzen. Dostupné na internete: https://www.bfn.de/fileadmin/BfN/recht/Dokumente/Opt_Out_RGutachten_Winter.pdf
- [7] Diahanna Lynch & David Vogel, The Regulation of GMOs in Europe and the United States: A Case-Study of Contemporary European Regulatory Politics. 2001. [Citované 30.04.2017]. Dostupné na internete: <http://www.cfr.org/agricultural-policy/regulation-gmos-europe-united-states-case-study-contemporary-european-regulatory-politics/p8688>.
- [8] DOHODA o technických překážkách obchodu. 1994. Dostupné na internete: https://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/17-tbt.pdf
- [9] DOHODA o uplatňování sanitárných a fytosanitárných opatření. 1994. Dostupné na internete: [http://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/PDF/?uri=CELEX:21994A1223\(05\)&from=SK](http://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/PDF/?uri=CELEX:21994A1223(05)&from=SK)

- [10] Dohoda o technických prekážkach obchodu. 1994. Dostupné na internete: https://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/17-tbt_e.htm
- [11] Dominican Republic – Measures affecting the importation and internal sale of Cigarettes, WT/DS302/AB/R. 2005. Dostupné na internete: https://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/cases_e/ds302_e.htm
- [12] Drobník, J. 2006. Historie biotechnologického šlechtění. Geneticky modifikované organismy. Zborník prednášok zo seminára organizovaného ministerstvom. poľnohospodárstva ČR a Českou poľnohospodárskou univerzitou v Prahe. Dostupné na internete: http://eagri.cz/public/web/file/17405/Sbornik_GMO_2006.pdf
- [13] EU Register of authorised GMOs. Dostupné na internete: http://ec.europa.eu/food/dyna/gm_register/index_en.cfm
- [14] European Commission: Commission Staff Working Paper. SEC (2011) 551 final. 2011. [Citované 07.05.2017]. Dostupné na internete: <http://edz.bib.uni-mannheim.de/edz/pdf/sek/2011/sek-2011-0551-en.pdf>
- [15] Európska komisia: Preskúmanie procesu rozhodovania o GMO v EÚ. 2015. Dostupné na internete: europa.eu/rapid/press-release_MEMO-15-4779_sk.pdf
- [16] Európska komisia: Preskúmanie procesu rozhodovania o GMO v EÚ. 2015. [Citované 06.05.2017]. Dostupné na internete: europa.eu/rapid/press-release_MEMO-15-4779_sk.pdf
- [17] Gesetz zur Durchführung der Verordnungen der Europäischen Gemeinschaft auf dem Gebiet der Gentechnik und über die Kennzeichnung ohne Anwendung gentechnischer Verfahren hergestellter Lebensmittel (EG-GentechnikDurchführungsgesetz - EGGenTDurchfG). Dostupné na internete: http://www.ohnegentechnik.org/fileadmin/ohne-gentechnik/dokumente/grundlagen_zur_ogproduktion/eggentdurchfgesetz.pdf
- [18] Gill, B. 2007. Kampagnen gegen Bio- und Gentechnik, in: Rucht, Dieter; Roth, Roland: Die sozialen Bewegungen in Deutschland seit 1945. Frankfurt am Main: Campus Verlag. ISBN 978-3-593-38372-9
- [19] Graff, G.D. a kol. 2009. The Political Economy of Agricultural Biotechnology Policies. Dostupné na internete: <http://www.agbioforum.org/v12n1/v12n1a04-graff.htm>

- [20] Hobbs, J.E. – Kerr, W.A. 2006 Consumer Information. Labelling and International Trade in Agri-food Products. Food Policy. In Journal of International Trade Law and Policy. ISSN 1477-024.
- [21] Chudý, M. a kol. 2016. Petícia za zdravé potraviny. Dostupné na internete: <http://www.vsetkoogmo.sk/index.php/item/65-kde-sa-na-slovensku-pestuju-gm-plodiny>
- [22] Kerr, W.A. 1999. Genetically Modified Organisms, Consumer Scepticism and Trade Law: Implications for the Organisation of International Supply Chains. In Supply Chain Management: An International Journal. ISSN 1359-8546.
- [23] Kou, J.P. a kol. 2015. Agricultural GMO safety administration in China. In: Journal of Integrative Agriculture. ISSN 2095-3119
- [24] Lebensmittel in Deutschland grundsätzlich gentechnikfrei. na internete: <https://www.bundesregierung.de/Content/DE/Artikel/2014/06/2013-06-12-lebensmittel-in-d-weitgehend-gentechnikfrei.html;jsessionid=A3E00ACC382272347A6A67071770FDFB.s4t1?n=694676#Start>
- [25] Lieberman, S. a Gray, T. 2006. The so called „Moratorium“ on the Licensing of New Genetiackly Modified Products by the European Union: A Study in Ambiguity. In Environmental Politics. ISSN 1526-3800
- [26] Ministerstvo pôdohospodárstva a rozvoja vidieka Slovenskej republiky. Petícia za zdravé potraviny a Slovensko bez geneticky modifikovaných organizmov – oznámenie o vybavení petície. 2016. [Citované 05.05.2017] Dostupné na internete: http://www.vsetkoogmo.sk/images/MPRV_vyjadrenie_k_peticii.pdf
- [27] Moldenhauer, H. 2008. Das neue Gentechnikgesetz. Dostupné na internete: http://www.gentechnikfreieregionen.de/fileadmin/content/rechtliches/deutschland/Recht_neu/20080300_gentechnik_analyse_gentechnikgesetz_moldenhauer.pdf
- [28] Nariadenie (ES) č. 1830/2003 o sledovateľnosti a označovaní geneticky modifikovaných organizmov (GMO) a sledovateľnosti potravín a krmív vyrobených z GMO. Dostupné na internete: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/HTML/?uri=LEGISSUM:l21170&from=EN>
- [29] Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady, ktorým sa mení nariadenie (ES) č. 1829/2003, pokiaľ ide o možnosť členských štátov obmedziť alebo zakázať používanie geneticky modifikovaných potravín a krmív na svojom území. Dostupné na internete:

<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/PDF/?uri=CELEX:52015PC0177&from=EN>

- [30] Palmer, A. 2006. paDostupné na internete: http://www.genewatch.org/uploads/f03c6d66a9b354535738483c1c3d49e4/WTO_Biotech_case_dcsummaryfinal_1.pdf
- [31] Punt, J.M. – Wessler J. 2016. Legal but costly: An Analysis of the EU GM Regulation of the WTO Trade Dispute Between the EU and the USA. In The World Economy. ISSN 1467-9701
- [32] Rangel, G. 2015. From Corgis to Corn: A Brief Look at the Long History of GMO Technology. Science in the news. Dostupné na internete: <http://sitn.hms.harvard.edu/flash/2015/from-corgis-to-corn-a-brief-look-at-the-longhistory-of-gmo-technology/>
- [33] Rangel, G. 2015 From Corgis to Corn: A Brief Look at the Long History of GMO Technology. Science in the news. Dostupné na internete: <http://sitn.hms.harvard.edu/flash/2015/from-corgis-to-corn-a-brief-look-at-the-longhistory-of-gmo-technology/>
- [34] SPD Bundestagsfraktion: Gentechnikgesetz. 31.05.2017
- [35] Svetová obchodná organizácia: WTO members raise record number of trade concerns on food safety, animal and planet health. 2015. Dostupné na internete: https://www.wto.org/english/news_e/news15_e/sps_15jul15_e.htm
- [36] Swinnen, J.F.M.-Vandemoortele, T.: Policy Gridlock or Future Change? The Political Economy Dynamics of EU Biotechnology Regulation. 2010. Dostupné na internete: <http://www.agbioforum.org/v13n4/v13n4a01-vandemoortele.htm>
- [37] Übersicht Anbau und Freisetzung gentechnisch veränderter Organismen nach Bundesländern. Dostupné na internete: http://apps2.bvl.bund.de/stareg_web/bundeslandStatistic.do?year=2012
- [38] Übersicht Anbau und Freisetzung gentechnisch veränderter Organismen nach Bundesländern. Dostupné na internete: http://apps2.bvl.bund.de/stareg_web/bundeslandStatistic.do?year=2014
- [39] Van der Belt. 2003. Debating the Precautionary Principle. „Guilty or Proven Innocent“ or Innocent Until proven Guilty? In Plant Physiology. Dostupné na internete: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC526264/>
- [40] Viju a kol. 2014. Zero Tolerance for GM Flax and the Rules of Trade. In The World Economy. ISSN 1467-9701

- [41] Vondrejs, V. 2010 Otazníky kolem genového inženýrství. 1. vyd. Praha: Academia,. ISBN 978-80-200-1892-2.
- [42] Všeobecná dohoda o clách a obchode. 1994.
- [43] Winter, G. Nationale Anbaubeschränkungen und -verbote für gentechnisch veränderte Pflanzen und ihre Vereinbarkeit mit Verfassungs-, Unions- und Völkerrecht. 2015. Dostupné na internete: http://bfm.de/fileadmin/BfN/recht/Dokumente/Opt_Out_RGutachten_Winter.pdf
- [44] World Trade Organization. Measures Affecting the Approval and Marketing of Biotech Products. 2006. Dostupné na internete: https://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/cases_e/ds291_e.htm
- [45] WTO Committee on Technical Barriers to Trade: Notification / TBT / N / EU/ 284. 2015. Dostupné na internete: <http://spsims.wto.org/en/SpecificTradeConcerns/View/395>
- [46] WTO: DS291: European Communities — Measures Affecting the Approval and Marketing of Biotech Products. 2008. Dostupné na internete: https://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/cases_e/ds291_e.htm
- [47] WTO: France - MS1/RF1 oilseed rape (EC-161). Dostupné na internete: https://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/291r_conc_e.pdf
- [48] Zákon č. 151/2002 Z. z. o používaní genetických technológií a geneticky modifikovaných organizmov. 2013.
- [49] Zhang, L. 2014. Restrictions on Genetically Modified Organisms: China. Dostupné na internete: <https://www.loc.gov/law/help/restrictions-on-gmos/china.php>
- [50] Zmluva o fungovaní Európskej únie. 2012. Dostupné na internete: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/PDF/?uri=CELEX:12012E/TXT&from=SK>